

5.3. Romantismus

5.3.1 Podstata romantismu

Citová a fantazijní reakce na klasicistní období osvíceneckého racionalismu. Důsledek hlubokých přeměn společnosti na přelomu 18. a 19. století (rozpad feudalismu, nástup 1. průmyslové revoluce).

Nositelem měšťanstvo. Probíhá ve všech odvětvích umělecké činnosti. Libuje si ve snění, miluje fantazii, zajímá se o historii - na rozdíl od osvíceneckého racionalismu však ne o antiku, ale spíše o rytířský středověk a o národní dějiny (mýty vlastního národa).

Srovnání romantismu s klasicismem v obecných postojích:

Klasicismus x Romantismus

Kosmopolitismus x národní cítění, vytvoření národních škol

Náboženská vlažnost a skepse x kladná náboženská víra

Kulturní spoutanost společností x volný život člověka v přírodě

Tyto názory už u Jeana Jacquesa Rousseaua /žána žaka rusou/ (viz odd.5.2), průnik do všech uměleckých oborů:

Literatura

Německo - Novalis (1771-1801), bratři Schleglové (přelom století)

Francie - Francois-René Chateaubriand /šatobrian/ (1768-1848)

Anglie - lord George Gordon Byron /bajn/ (1788-1824)

Rusko - Alexandr Sergejevič Puškin (1799-1837), Michal Jurjevič Lermontov (1714-1741)

Polsko - Adam Mivkiewicz (1798-1855)

Čechy - Karel Hynek Mácha (1810-1836), Karel Jaromír Erben (1811-1870)

Malířství

Převaha barvy nad kresbou

Francie - Eugéne Delacroix /delakroa/ (1798-1863)

Čechy - Josef Navrátil (1798-1865)

Architektura

Návrat k středověkým formám románské a gotické architektury.

5.3.2 Romantismus v hudbě

Hudba - primární postavení. Německý filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860): Hudba nejlépe ze všech umění je schopná navodit lidské city, vášně a nálady.

Tím i změny ve společenském postavení hudby. Hudebník - svobodný občan, nezávislý na někdejším zaměstnavateli.

Vznik tržních vztahů v prezentaci hudby. Jejím organizátorem - impresáři (divadelní nebo koncertní podnikatel), publikum platí vstupné.

Hudba do nového prostředí - velké koncertní sály a divadla, tím i změny v instrumentálním obsazení a vybavení orchestru (velká tělesa, cembalo definitivně vytlačeno klavírem).

Hudba - samozřejmá součást měšťanského vzdělání (klavíry v běžném vybavení rodin).

Skladatelé - svobodní občané, uplatňují ve své tvorbě ideály své společnosti a svého národa (prvopočátky už za Beethovena) - tím vznik předpokladů pro vytvoření národních individualizací v tvorbě programní hudby.

Vytvoření programní hudby - předpoklady: sklon k výrazové subjektivnosti měl za následek změnu poměru mezi formou a obsahem, tím dochází k uvolňování klasické formy na základě mimohudebních asociací či literárních předloh a k vlastnímu vzniku programní hudby.

Vznik novodobých národních uměleckých škol - české (Smetana, Dvořák), ruské (Mocná hrstka, Čajkovskij), severské (Grieg, Sibelius) a dalších.

Vliv lidového umění (v oblasti melodické, harmonické i rtmické).

Melodika - periodicita klasicismu ustupuje nepravidelnému členění a asymetrii.

Harmonie - chromatika, bohaté alterace.

Instrumentace - Smysl pro individuální barvy, zvláště dechových instrumentů (klarinet), plné osamostatnění dechové složky, větší využití harfy, bicích, anglického rohu, basového klarinetu, kontrafagotu a dalších, vliv exotických kultur.

Formy - sonátová forma narušena nepravidelnostmi, menuet nahrazen scherzem (Čajkovskij - valčík, Dvořák - furiant, Smetana - polka).

Význam programní ouvertury - z ní vznik symfonické básně.

Drobné klavírní formy: fantazie, eklogy, impromptus, elegie.

Píseň - vznikla spojením hudby a literatury, nejlépe dovedla vyjádřit hudební nálady.

Opera - rovněž odlišný vývoj, vrchol u Wagnera - hudební drama (Gesamtkunstwerk - všeumělecké dílo po vzoru antických tragédií, ideál hudebně dramatického umění) (viz odd.5.3.5.4).

5.3.2.1 Impulsy v dílech Beethovenových současníků

Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann (1776-1822) - univerzální osobnost německého romantismu (o něm opera J.Offenbacha Hoffmannovy povídky - viz odd.5.3.6.2.2).

Louis Spohr (1784-1859) - houslista a skladatel, protipól Paganiniho, houslové koncerty, symfonická díla, opery.

Z nich nejvýraznější J.H.V.Voříšek (viz odd.5.2.8.5).

5.3.3 Raný německý romantismu

V Německu - romantismus hudební nejpřípravenější (formulován filozoficky, literárně, umělecky). Tím přesun italské hudební nadvlády sem. Zde nejpříhodnější podmínky - kořeny: Beethoven (titánství), Haydn (lidová naivita).

5.3.3.1 Franz Schubert

* 31.1.1797 Wien-Lichtental, + 19.11.1828 Wien

I. V konviktu pro vokalisty vídeňské dvorní kapely. V žakovském orchestru (vliv českého ředitele Václava Růžičky). Učitelství pomocník. Od r.1817 bez pevného zaměstnání, z příležitostných podpor přátel.

II. Vychází z prvků klasiků, ale i vídeňského biedermeieru (viz IV.díl odd.5.2.4.2). Melodická bohatost, stopy dramaticky stupňované tragičnosti.

III. Písňe - největší umělecký význam, celkem 604, texty: Friedrich Gottlieb Klopstock, Heinrich Heine, Johann Wolfgang Goethe ad. Od prostého výrazu až po dramatičnost, prokomponovanost - nové období ve vývoji této formy. Melodické bohatství, propracovaný klavírní doprovod, harmonická barvitost.

Spanilá mlynářka (1823) - cyklus (například Zvědavost, Netrpělivost).

Zimní cesta (1827) - vrcholný cyklus 24 písní (např. Lípa, Kolovrátkář).

Další známé písňe: Markétka u přeslice, Král duchů (slavná balada), Zastaveníčko (z cyklu Labutí zpěv) Ave Maria a další.

Symfonie - celkem 9 (7. Nezvěstná a sporná). Vynikající řada romantické různosti (klasická vyrovnanost, melodičnost, jas, elegičnost, působivá instrumentace), např. č.4 c moll Tragická, č.5 B dur, č. 8 h moll Nedokončená (1822, nejslavnější), C dur Velká (1828, monumentální, číslována jako 7. Nebo 9.).

Komorní tvorba - velmi významná.

Smyčcové kvartety (celkem 15) - slavné poslední tři: a moll, d moll (s variacemi na píseň Smrt a dívka), G dur.

Klavírní kvintet A dur (1819, s variacemi na píseň Pstruh pro housle, violu, violoncello, kontrabas a klavír).

Klavírní tria B dur a Es dur.

Klavírní tvorba - 10 dokončených sonát, ale zajímavější Impromptus (navázal na J.H.V.Voříška).

Církevní tvorba - Mše G dur, As dur a Es dur - nádherné, osobité.

Z ostatní tvorby:

Singspiely - většinou neúspěšné pro malou dramatičnost, avšak slavná hudba k činohře Rosamunda (1824, původní název činohry Kněžna z Cypru, autor H.v.Chézy).

Sbory, příležitostné drobné skladby (například Vojenský pochod, Německé tance ad.).

IV. Zakladatelská osobnost hudebního romantismu. Melodik. Zásadní vliv na evropskou romantickou hudbu, včetně české (Dvořák).

5.3.3.2 Carl Maria (von) Weber

* 18.12.1786 Eutin u Lúbecku (sever. Německo), + 5.6.1826 London

I. Šlechtický titul užíval jeho otec neoprávněně. Studia: Michael Haydn, abbé Vogler. Původně důstojník, později úředník a nakonec divadelní kapelník a podnikatel (mimo jiné v letech 1813-16 dirigentem německé opery v Praze), od r.1817 definitivně v Drážďanech (šéfem a kapelníkem dvorního divadla).

II.+III. Opery

Čarostřelec (1821) - první německá romantická opera. Ryzí romantismus námětem (pohádka) i hudbou. Schopnost zvukomalebně nastínit kouzlení, démonické i humorné situace, emocionální přístup k instrumentaci (nové barvy klarinetu, lesního rohu). V předešlé tématický materiál opery.

Euryanta (1823) - velká opera se středověkou rytířskou tematikou.

Oberon (1826) - pohádkový singspiel, romantická poetičnost, orientální kolorit. Hudební řeč až wagnerovského charakteru.

Orchestrální tvorba - uvolňování písně klasicistní formy, směřování k volné fantazii.

Klavírní koncerty (2), Koncertní kus (Konzertstück) f moll pro klavír a orchestr op.79 (první jednovětá koncertní skladba s poetickým obsahem, vliv na F.Liszta).

Klarinetové koncerty (2), Koncert pro fagot, Concertino pro lesní roh.

Symfonie (2) - obě v C dur, klasicistní styl, menší význam.

Klavírní a komorní tvorba - pozoruhodná svou elegancí, klavírní významnější - briliance, virtuosita, ostatní komorní méně známá.

Sonáty pro klavír (4), Klavírní kvartet B dur, Sonáty pro housle a klavír (6).

Další drobné skladby, např. Vyzvání k tanci (Rondo brillant pro klavír z r.1819, považováno za "první koncertní valčík", známé především z instrumentací Hectora Berlioze nebo Felixe von Weingartnera).

V. První skutečný romantik. Tvůrce první německé romantické opery a vliv na další vývoj tohoto žánru (Wagner, Fibich).

5.3.4 Rozvinutý romantismus

5.3.4.1 Felix Mendelssohn-Bartholdy

* 3.2.1809 Hamburk, + 4.11.1847 Leipzig

I. Zámožná židovská rodina (dědeček významný filozof, otec bankéř). V Berlíně žákem významného dirigenta Carla Friedricha Zeltera. V 9 letech první veřejné vystoupení, v 11 letech kompozice kantáty a sboru, v 17 letech slavné předehry ke Snu noci svatojánské (viz

níže). Osobní kontakty s J.W.Goethem. Cesty po Itálii, Francii a Anglii. Dirigent světového jména (lipský Gewandhausorchester). R.1829 veřejné provedení Matoušových pašijí J.S.Bacha v Lipsku - podnět k novodobé bachovské renesanci.

II. Vedle romantických výrazových prostředků vycházel z přísné klasické, často i kontrapunktické formy. Hlavním znakem - něha, úsměvnost, klid (= ideál biedermeierovské společnosti 19.století), absence bouřlivých a zápasivých prvků, neobyčejná melodická vynalézavost.

III. Instrumentální tvorba

Symfonie (5, nepočítáme-li díla pro smyčcové nástroje z mládí (1829-42):

Č.2 Chvalozpěv (Lobgesang) (velkolepá kantáta k oslavě vynálezu knihtisku)

Č.3 a moll Skotská

Č.4 A dur Italská (4.věta = stylizace italského tance saltarello)

Č.5 d moll Reformační (s protestantským chorálem)

Koncerty pro housle (e moll op.64 - jeden z nejslavnějších z celé houslové literatury), pro klavír (zvláště č.2 d moll).

Orchestrální skladby - zvláště předehry Hebridy, Klid moře a šťastní plavba, Pohádka o krásné Meluzině a scénická hudba ke hře W.Shakespeara Sen noci svatojánské - op.21 a 61 obsahuje slavnou předehru z r.1826 a další části z r.1842, např. svatební pochod, scherzo ad., účast i vokální složky.

Komorní tvorba

Klavírní tvorba - Písně beze slov (dosáhly největší popularity, tehdy velmi oblíbené pro svou snadnou přístupnost), Sonáty pro klavír (4).

Varhanní tvorba - v raném i středním období romantismu svým kontrapunktem ojedinělé (sonáty, preludia, fugy).

Smyčcové kvartety (nejlepší f moll).

Klavírní trio d moll, Oktet pro dva smyčcové kvartety (velmi populární).

Vokální tvorba

Oratoria Paulus (1836) a Eliáš (1846) - nejvýznamnější celovečerní díla tohoto oboru v 1.polovině 19.století, vzorem Bach a Händel.

Moteta na duchovní texty, světské sbory velmi jednoduché a přístupné (liedertafelský styl).

IV. Proti národně založenému Weberovi kosmopolitní směr německého romantismu. Velký význam pro bachovskou renesanci a povznesení kulturního života v Lipsku.

5.3.4.2 Robert Schumann

* 6.6.1810 Zwickau (Sasko), + 29.7.1856 Endenich u Bonnu

I. Hluboké vzdělání v mládí, zájem o literaturu, studia práv v Lipsku a Heidelbergu, později hudby u Friedricha Wiecka.

Hudební dráha složitá: ochromení prstu, tím znemožnění koncertní dráhy klavírního virtuóza, studium kompozice, hudebním kritikem. R. 1834 - založil Neue Zeitschrift für Music (progresivní hudební časopis, propagace moderních snah v kompozici). Tímto časopisem i osobním vlivem prosadil např. F.Chopina, H.Berlioze, J.Brahmse. Manželkou dcera F.Wiecka Clara, později nejslavnější německá klavíristka 19.století. Poslední působiště: Düsseldorf. Nervová choroba.

II. Příznačný lyrismus a subjektivismus, výrazová citovost.

Osobité harmonické postupy, promyšlená tektonika, výrazová škála od vášnivosti až po nejjemnější citové odstíny. Progresivní zvláště v oblasti formy, instrumentace střídá a méně výrazná.

III. Písňová tvorba - vynikající texty (Heine, Goethe, Byron), cykly spojeny tématicky, méně strofičnosti, větší prokomponovanost. Cykly Láska a život ženy (1840), Láska básníkova (nejznámější cyklus, text H.Heine), Myrty.

Symfonická a koncertní tvorba

Symfonie (4) - zajímavá díla, kompozičně dokonalá, celkovým projevem však pro posluchače oproti skladbám Schumanových současníků poněkud uzavřená, a tím i méně vyhledávaná. Nejznámější č.1 B dur Jarní, č.4 d moll (věty propojeny v jednotný celek).

Koncerty - zdařilejší než symfonie jak invenčně, tak i vlastní hudební řečí. Koncert pro klavír a moll (1845, nejlepší Schumannovo dílo vůbec, základní dílo světového repertoáru), pro violoncello a moll, Koncertní skladba pro čtyři lesní rohy (virtuózní), méně známý Koncert pro housle d moll.

Předehry Manfred (1849, k Byronovu dramatu), Heřman a Dorota ad.

Komorní a klavírní tvorba

Kvintet Es dur, Trio d moll, smyčcové kvartety (3) - díla málo známá. V klavírní literatuře však díla ojedinělého významu. Drobné poetické skladby programního charakteru. Melodika méně uhlazená, zato propracováno kompozičně.

Cykly Motýli, Carnaval, Kreisleriana, Lesní scény, Dětské scény (slavná část Snění) a další.Sonáty pro klavír (3, již lisztovský charakter), Fantazie op.17 (významná), Symfonické etudy (12, vrcholné dílo).

Oratorní, operní a další vokální tvorba

Ráj a Peri (1843) - světské oratorium, významné.

Genoveva (1847-48) - opera, spíše oratorní charakter s menší dramatičností, úspěšná a populární pouze předehra.

Řada dalších vokálních děl s orchestrem a sborů a capella.

IV. Asi nejpropracovanější koncepce romantismu vůbec. Vliv na celou německou a evropskou romantickou hudbu. Přechodný článek k novoromantismu (Berlioz, Liszt, Wagner), dopad i na další období (Smetana, Fibich).

5.3.4.3 Fryderyk Chopin

* 1.3.1810 Zelazowa Wola, + 17.10.1849 Paris

I. Otec Francouz, matka Polka, prostředí polské aristokracie. Už od dětství mimořádné nadání, studia ve Varšavě u Čecha Vojtěcha Živného. Obliba romantické literatury (Mickiewicz). Klavírní virtuóz. Po porážce polského povstání (1830) trvale ve Francii. Kontakty s F.Lisztem, H.Berliozem, H.Heinem, H.d.Balzacem, E.Delacroixem a dalšími. Bouřlivý vztah k francouzské spisovatelce, pozdější baronce George Sandové (1804-76).

II. Tvorba věnovaná výhradně klavíru. Nový klavírní styl, který překonal virtuózní zaměření svých předchůdců (J.N.Hummel, J.L.Dusík). Virtuozita podřízena obsahovosti. Obohacení techniky: arpeggiové akordy, pasážová témata, originální pedalizace.

Melodika - svérázná, ozdoby podstatou melodického myšlení, nekolorování.

Rytmus - časté synkopy a nepravidelné útvary, často stylizované tance (polonéza, valčík, mazurka).

Harmonie - progresivní, smělé výboje, vliv dokonce i na impresionismus a na Schönberga.

Formy - zdařilejší jsou malé, větší jsou méně úspěšné.

Instrumentace - nedosahuje svých současníků, orchestr pouze doprovodnou složkou sólového klavíru.

III. Koncerty pro klavír a orchestr - č.1 (ve skutečnosti č.2) e moll op.11 (1830), č.2 (ve skutečnosti č.1) f moll op.21 (1829-30).

Sonáty pro klavír (3) - č.2 b moll (1840) op.35 (se známým smutečním pochodem), č.3 h moll (1845) op.58 (znamenitá).

Etudy (1833-37) - řady po 12 a 3 navíc, skvělá stylizace, ryzí ukázka Chopinova klavírního kompozičního mistrovství, význam studijní i koncertní (nejznámější č.12 z 1.řady c moll Revoluční)

Preludia (24) op.28 - velmi rozmanité, ve všech tóninách, různých rozměrů.

Nocturna (přes 20) - třídílné lyrické skladby s dramatictějšími středními díly.

Balady (4 - g moll, F dur, As dur, fis moll) - originální, dramaticky vypjatá vrcholná díla.

Scherza (4) - rovněž závažné rozměrné kompozice.

Mazurky (56), polonézy (12), valčíky (16) - geniální stylizace, dodnes velmi často prezentované a populární (např. Polonéza A dur, Valčíky cis moll, Des dur Minutový ad.).

Řada dalších větších i drobnějších děl (například Fantazie - Impronptu cis moll op.66 ad.).

IV. Jeden z nejgeniálnějších hudebních zjevů romantismu. Přispěl rozhodující měrou k vytvoření virtuózního romantického klavírního slohu s nevšední melodickou vynalézavostí. Silný vliv na celou evropskou romantickou hudbu (mimo jiné na B.Smetanu).

5.3.4.4 Raně romantická italská a francouzská opera

Orientace Itálie a Francie na operu. Později sice určitá námětová šablonovitost, ale virtuózní árie, monumentální sbory a ansámblové scény. Orchester v doprovodech jednoduchý, v samostatných vstupech (předehry, balety, mezihry) propracovaný a mistrovsky instrumentovaný.

5.3.4.4.1 Itálie

5.3.4.4.1.1 Gioacchino Rossini

* 1792 Pesaro, + 1868 Passy (u Paříže)

I. Studia na Liceo Musicale v Boloni, operní debut v 18 letech, r. 1816 triumfální úspěch Lazebníka sevillského (vlastní premiéra však propadla), v letech 1824-1836 v Paříži, od r. 1848 ředitelem Licea musicale v Boloni, nakonec soukromým podnikatelem ve Francii. R. 1829 se jako skladatel odmlčel.

II. Příznačný buffový sloh postavený na nejlepších tradicích tohoto žánru, zvláště bel canto (= "krásný zpěv", souvisí s ariosní melodikou italské opery již od 17. a 18. století, viz odd. 5.1.4.2.3). Většinou oper - brilantní předehru (často přežila dotyčnou operu a je dodnes slavným koncertním číslem).

III. Skoro 40 oper typu opera buffa, opera seria i tzv. velké francouzské opery.

Opera buffa - nejvýznamnější Rossiniho oblast.

Lazebník sevillský - dokonalý vzor komické opery, dějivě předchází Figarovu svatbu, námět rovněž Pierre Augustin Caronde Beaumarchais /bomaršé/ (1732-99), autor stejnojmenných komedií.

Italka z Alžíru, Turek v Itálii, Popelka, Straka zlodějka, Hedvábný žebřík ad.

Velká francouzská opera - Vilém Tell (Paříž 1829).

Opera seria - Tancred, Semiramis, Mojžíš, Othello ad.

Zajímavá je Rossiniho církevní tvorba (např. monumentální Stabat mater).

5.3.4.4.1.2 Vincenzo Bellini (1801-1835)

Melodik se smyslem pro velkou výstavbu. Opery Norma (1831), Náměsíčná a další.

5.3.4.4.1.3 Gaetano Donizetti (1797-1848)

70 oper. Smysl pro melodiku, virtuozitu (v první řadě pěveckou, ale také u sólových instrumentů v orchestrálním partu). Sbližování typů opera buffa a opera seria. Příprava cesty G. Verdimu.

Z komických oper např. Nápoj lásky (1832), Don Pasquale (1843), z oper s vážnými až tragickými náměty např. Lucia z Lammermooru (1835), Dcera pluku (1840).

5.3.4.4.2 Francie

Významným přínosem tzv. velká opera (výpravná velkolepost, impozantní kompoziční výstavba, davové scény). Převládá opera-comique (lehký obsah i melodická invence,

technická náročnost partů), tragédie lyrique /tražedy lyrik/ byla překonána již Ch.W.Gluckem a je na ústupu.

5.3.4.4.2.1 Hlavní představitelé

Francois Adrien Boieldieu /boadijé/ (1775-1834) - 20 oper, například Kalif z Bagdádu (1800), Bílá paní (vrchol francouzského romantismu).

Daniel Francois Esprit Auber /óbér/ (1782-1871) - 45 oper, například Fra Diavolo (1830), Němá z Portici (1828, hlavní vzor velké opery).

Louis Joseph Ferdinand Hérold (1791-1833) - komická opera Zampa (1831).

Jacques Fromental Halévy /elevy/ (1799-1862) - velká opera Židovka (1835).

Giacomo Meyerbeer (1791-1864) - dovršitel velké francouzské opery. Německý Žid spjatý s Francií a Itálií. Geniální hudební nápady, velkolepá dramatická dramatičnost, ve své době ohromující efekty. Velký vliv na R.Wagnera, G.Verdiho, B.Smetanu a další.

Hlavní opery: Hugenotti /ygenoti/ (1836), Prorok (1849), Afričanka (1865).

5.3.4.5 Česká hudba - období předsmetanovské

Hudební život Prahy pod vlivem Mozartovým. Nový duch - tříleté působení C.M.Webwra v čele německé opery (mimo jiné provedl Beethovena Fidelia).

R.1840 - založení Cecilské jednoty k zvelebování hudby a zpěvu v Čechách - především církevní hudba, ale i světská, nejen sborová a komorní tvorba, ale i symfonická a kantátová. Zakladatelem Antonín Apt (1815-87).

5.3.4.5.1 Jakub (Šimon) Jan Ryba (1765-1815)

Představitel českého hudebního obrození. Studia v Praze, kantorem na řadě míst, zvláště v Rožmitále pod Třemšínem. Všestranný člověk (kantor, skladatel, metodik, pedagogický teoretik), malým prostředím nedoceněn (končí sebevraždou).

Instrumentální skladby, často pod vlivem vídeňských klasiků (smyčcové kvartety).

Písňe raně obrozeneckého charakteru (2 svazky).

Církevní hudba, zvláště pastorální mše - nejslavnější Česká mše vánoční Hej mistře, vstaň bystře (svou jednoduchostí a takřka lidovou invencí symbolem vánoc dodnes, poprvé provedena na sklonku 18.století pravděpodobně v Rožmitále, již ve své podobě rozšířena po celých Čechách).

Pastorely (Rozmilý slavičku, Milí synáčkové ad.).

5.3.4.5.2 František Škroup (1801-1862)

Rodák z Osic u Bohdanče. Kapelníkem v Praze, později v Rotterdamu, kde zemřel. V letech 1835-39 vydával s Josefem Krasoslavem Chmelenským (1800-39) sborník písní Věvec ze zpěvů vlasteneckých.

Z díla: Dráteník (1826) - první česká zpěvohra, singspiel pod vlivem italské, francouzské a německé hudby. V ději určitá symbolika česko-slovenské vzájemnosti.

Hudba ke hře J.K.Tyla Fidlovačka (1834, v ní píseň slepého houslisty Mareše Kde domov můj - znárodněna, od roku 1918 naší hymnou). Německé opery, například Oldřich a Božena, Libušin sňatek, Kolumbus.

Komorní a písňová tvorba.

5.3.4.5.3 Pavel Křížkovský (1820-1885)

Slezský hudební skladatel, kněz působící v Brně. Učitel L.Janáčka. Zakladatelský význam v oblasti mužských sborů (vycházel z lidové písně, kterou stylizoval v umělý tvar), nejznámější:

Utonulá (1848, přepracováno 1860), Odpadlý od srdca, Rozhodná, Dar z lásky, odvedeného prosba a další.

Církevní tvorba - méně významná.

5.3.4.5.4 Josef Slavík (1806-1833)

Slavný houslista (srovnáván s Paganinim), žák profesora pražské konzervatoře Friedricha Wilhelma Pixise (1786-1842), autor dvou houslových koncertů (známější a moll) a dalších virtuózních skladeb.

5.3.4.5.5 Další osobnosti tohoto období

Alois Jelen (1801-57) - vlastenecké sbory a písně

Jan Bedřich Kittl (1809-1869) - ředitel pražské konzervatoře, hudba pod vlivem Mendelssohna-Bartholdyho (například Lovecká symfonie Es dur)

Václav Jindřich Veit (1806-1864), Leopold Měchura (1803-1870) hudební skladatelé spíše dobového významu

Ferdinand Laub (1822-1975) - jeden z největších světových houslistů, proslaven zvláště interpretací Beethovenova Houslového koncertu. Autor viruózních skladeb.

Arnošt Fórchtgett Tovačovský (1825-1874) - moravský skladatel působící ve Vídni

Autor obrozeneckých a vlasteneckých sborů.

5.3.4.6 Vznik ruské národní hudby

Vývoj dlouho pod vlivem byzantské kultury. Zajímavý vývoj osobitého druhu bohoslužebného zpěvu (znamannyj raspev) a jeho vícehlasé podoby (portěsnoje penije). V této době zásadní průnik západoevropské hudby (církevní i světské).

Dmitrij Stepanovyč Bortňanskij (1751-1825) - ukrajinský skladatel. Studia v Petrohradě a v Benátkách. Opery v italském stylu. Hlavní význam však v liturgické hudbě (35 chrámových koncertů, hymny, žalmy). V chrámových koncertechliv pravoslavného zpěvu a evropské klasické instrumentální formy (!). Nazýván "ruským Palestrinou".

Po vítězství na Napoleonem - růst národního sebevědomí. Oblíbený žánr - romans (= ruská píseň s elegickými prvky, umělá forma s klavírním doprovodem). Hlavními skladateli romansu:

Alexandr Alexandrovič Aljabjev (1787-1851) - například Slavík (slavná transkripce Lisztova).

Alexandr Jegorovič Varlamov (1801-1848) - například dodnes populární Červený sarafán.

5.3.4.6.1 Michail Ivanovič Glinka (1804-1857)

I. Šlechtický původ, cesty po Itálii, Německu, Francii a Španělsku.

II. Inspirace ruským folklórem, avšak vychází z evropského klasicismu. Neobyčejný dar melodické invence. Barvitá harmonie.

III. Opery - inspirace pro další skladatele

Ivan Susanin (1836) (Život za cara) - první ruská národní opera, vynikající zvláště sbory.

Ruslan a Ludmila (1824) - vyzrálější dílo, pohádkový námět Puškinův vycházející z ruské byliny. Chromatika, celotónové řady, bohatá rytmika ruského charakteru, vynikající instrumentace. Slavná předehra.

Orchestrální tvorba - tři přede hry: Aragontská jota (1845), Vzpomínka na letní noc v Madridě, Kamarinská

Komorní tvorba - kvartet, trio, sextet (vliv klasicismu).

Klavírní tvorba - převažuje virtuózní charakter.

Písňová tvorba - romansy (významné).

Chránová tvorba - pravoslavná liturgie Cheruvimskaja.

IV. Zakladatelský typ, podobně jako náš Smetana, ale později zastíněn Musorgským a Čajkovským.

5.3.4.6.2 Alexandr Sergejevič Dargomyžskij (1831-1869)

Větší ohlas v cizině než doma (Anglie, Francie, Belgie). Operní tvorba, nejznámější Rusalka (1856), Kamenný host (poprvé r.1872) realistický příběh dona Juana - vliv na M.P.Musorgského. Z orchestrální tvorby symfonické obrazy s folklórními prvky Kozáček, baba Jaga.

Ve své době tvůrce moderního operního stylu nezávislého na Wagnerovi.

5.3.5 Novoromantismus

Úsilí o nový hudební výraz. Nové hudební formy podle literárních, výtvarných a dalších mimohudebních představ rozmach programní hudby. Uvolněnost formy a přísné hudební stavby. Svobodnější melodika. Bohatě diferenciovaná harmonie (stále více chromatiky). Velkolepě barvitá orchestrace. Vyvrcholení v 2.polovině 19.století.

5.3.5.1 Hector Berlioz

* 11.12.1803 La-Cote-Saint-André /kón san anré/ - Jižní Francie, + 8.3.1869 Paris

I. Syn lékaře. V Paříži žákem A.Rejchy. Získání Římské ceny - studijní pobyt v Itálii. Lásky k anglické herečce Henriettě Smithsonové (Fantastická symfonie). Cesty do ciziny (slavné

dirigentské vystoupení v Praze r. 1846, velký vliv na B.Smetanu). Knihovnik pařížské konzervatoře.

II. Originální moderní hudební mluva (dynamičnost, patetičnost, ale i hluboká lyričnost s hrdinskými působivými efekty, fascinující náladovost). Shoda programu a sonátové formy. Jedinečná instrumentální představivost - nová epocha v dějinách instrumentace. Zavedení příznačného motivu - v Berlioze nazývaného *idée fixe* (pevná, stálá myšlenka, viz Fantastická symfonie).

III. Programní symfonie

Fantastická symfonie (1830) (podtitul: Epizoda ze života umělce) - první programní symfonie vůbec, jedno z nejlepších děl světového repertoáru, 5 vět s programním zaměřením: 1. Sny a vášně - 2. Na plese - 3. Na venkově - 4. Cesta na popraviště - 5. Sabat čarodejnic. *Idée fixe* (dlouhá 40 taktů) prolíná všemi větami. *Lelio* aneb *Návrat do života* (1831) - pokračování Fantastické symfonie formou symfonie, kantáty a melodramu. Méně známé dílo.

Harold v Itálii (1834) - programní symfonie se sólovou violou. Převládají programové zřetele nad virtuozitou. Původně objednáno a z těchto důvodů napřijato N.Paganinim.

Romeo a Julie (1839) - velkolepá celovečerní dramatická symfonie podle Shakespearovy tragédie. Převládá propracovaná orchestrální složka.

Velká symfonie smutečná a triumfální (1840) pro velký dechový, později smyčcový orchestr a sbor (*ad libitum*) na památku červencové revoluce r.1830.

Programní předehry

Římský karneval (1838) - nejznámější, původně předehra k 2.dějství opery Benvenuto Cellini

Král Lear

Korzár a další.

Vokální tvorba - kromě již jmenovaných

Faustovo prokletí (1846) - vokálně instrumentální dramatická legenda podle Goethova Fausta. Dramatické části, mohutná závěrečná katarze. Slavný Uherský (Rákócziho) pochod.

Requiem (1837) za oběti červencové revoluce r.1830. Obrovský orchestr (16 tympanů!) a 4 další orchestry, smíšený sbor, tenorové sólo. Monumentalita (*Dies irae*).

Dětství Ježíšovo (oratorium), *Te Deum*

Opery - velkolepé, ale náročné a nákladné na provedení.

Benvenuto Cellini (1838) - velká opera o slavném renesančním sochaři, znamenitá orchestrální složka.

Trójané (1859) - dvoudílné pětihodinové dílo ve stylu velké opery.

Béatrice et Bénédict (1862, v českém překladu Blažena a Beneš) - komická opera.

Berliozova literární činnost - velmi významná.

Velká učebnice o instrumentaci moderního orchestru (1844) - ideální těleso by mělo mít 242 smyčců, 30 klavírů, 30 harf apod. Paměti - pozoruhodný obraz o jeho i tehdejších hudebním životě.

IV. Tvůrce hudebního novoromantismu. Zakladatel novodobé programní hudby. Reformátor symfonického orchestru.

5.3.5.2 Franz (Ferenc) Liszt

* 21.-22.10.1811 Raiding (dnes rakouská obec, dříve maďarský Doborján), + 31.7.1886 Bayreuth

I. Otec správcem na statcích knížete Esterházyho, kontakty s J.N.Hummelem.

Už od mládí velký hudební talent (dětská vystoupení). Studia ve Vídni.

Od r.1823 v Paříži - významné kontakty, studia (mimo jiné u A.Rejchy). Legendární koncertní činnost ve všech evropských zemích (velký vliv na B.Smetanu). Největší klavírní virtuózní 19.století (rovněž skvělý improvizátor). Kontakty s V.Hugem, H.Heinem, H.Berliozem, G.Sandovou, F.Chopinem - inspirace pro jeho tvorbu. Od r.1848 ve Výmaru - skladatelská, organizátorská i dirigentská činnost. Výmar - nejvýznamnější středisko novoromantismu v evropském měřítku. Od r.1861 v Římě, nižší kněžské svěcení. Řada poct (r.1875 jmenován čestným prezidentem hudební akademie v Pešti). Oslavován jako největší skladatel současnosti a důsledný bojovník za nové umění. Od r.1869 střídavě ve Výmaru, Římě a Pešti.

II. Novátorská hudební řeč v instrumentaci, v harmonii (chromatika), v rytmu (i vlivy hudby cikánské a maďarské). Práce s příznačným motivem. Přizpůsobení formy mimohudebního obsahu - tvůrce symfonické básně (poprvé tak nazval r.1850 skladbu Co slyšíme na horách).

Rozvinutí a zdokonalení techniky klavírní hry - složité akordické a pasážové prvky, úsilí o zvukovou monumentalitu a bravurní lesk (zásadní rozdíl od Chopinovy intimitity). Avšak i technicky zaměřených skladbách podřízení virtuosity obsahovým stránkám.

III. Klavírní tvorba

Etudy nejvyšší obtížnosti (Etudes d'exécution transcendante) (12). Velké etudy podle Paganiniho Capriccií

Poetické cykly: Consolations (1850), Léta putování (1855-83, 3 díly), Harmonies poétiques et religieuses ad.

Sonáta h moll (1853) - vrcholné dílo světové literatury, jednovětá.

Valčíky (např.Mefistův), polonézy, legendy (2), balady (4), rapsodie (19 uherských, (1839-85) - nejznámější č.2, zvláště v orchestrální verzi, 1 rumunská, 1 španělská), parafráze na motivy z operní a koncertní literatury, transkripce písní.

Koncerty pro klavír a orchestr Es dur , A dur - oba jednověté, klasickou třídílnost zachovávají jen náznakovitě, slavná díla světové literatury.

Symfonické básně - F.Liszt jejich zakladatelem (viz nahoře). Jednověté programní skladby s mimohudebními náměty. Inspirace literární, výtvarné, z historie atd. Celkem 13 symfonických básní:

Co slyšíme na horách (1849), Tasso, Lamento e Trionfo (1849), Les Préludes (1848, nejslavnější), Orfeus (1854), Prometheus (1850-55), Mazeppa (1851), Festklänge (1853, Slavnostní zvuky), Heldenklage (Smutek hrdiny), Hungaria (1857), Hunnská bitva (1857), Ideály (1857), Od kolébky ke hrobu (1881-82), Hamlet (1858).

Symfonie - forma zcela volná, silné programní prvky.

Faustovská symfonie (1854) se závěrečným mužským sborem s tenorovým sólem. Inspirována Goethovým Faustem. 3. věty: 1. Faust - 2. Markétka - 3. Mefisto.

Dantovská symfonie (1856) - podle Dantovy Božské komedie. Dvoudílné dílo. Spoluúčast smíšeného sboru a sólového sopránu.

Církevní tvorba

Dvě velkolepá oratoria - Legenda o svaté Alžbětě (1862), Kristus (1866, rozsáhlá skladba na biblické a liturgické texty, několik oddílů různých koncepcí, přesto jednodušost a přesvědčivost).

Dvě mše koncertního charakteru - Ostříhomská, Uherská korunovační.

Další menší díla v duchu ceciliánského hnutí (Requiem ad.)

Varhanní tvorba - významná a velmi uznávaná.

Preludium a fuga na jméno Bach a další díla.

IV. Spolu s H. Berliozem a R. Wagnerem vrcholný představitel novoromantismu. Inspirace pro další skladatelské generace. Tvůrce symfonické básně a moderního klavírního kompozičního stylu. Ryze progresivní typ. Pochopení pro začínající umělce a konkrétní pomoc (B. Smetana, A.P. Borodin).

5.3.5.3 Wagnerovi předchůdci

Vliv C.M. Webera, ale osobitá melodičnost a dramatičnost. Velmi populární árie a přede hry.

Henrich Marschner (1795-1861) - například opery Uhlíř, Templář a židovka, Hans Heiling.

Albert Lortzing (1801-1851) - populární opera Car a tesař (1837) - o ruském caru Petru Velikém, úsměvná zemitost, charakteristika postav, melodičnost (známý Dřeváckový tanec).

Otto Nicolai (1810-1849) - opera Veselé ženy windsorské (1849) - podle W. Shakespeara, pozoruhodná instrumentální barvitost vystihující niterný úsměvný děj a veselí, "pohádkové" prvky ve slavné přede hře a v závěrečném obraze.

5.3.5.4 Richard Wagner

* 22.5.1813 Leipzig, + 13.2.1883 Venezia

I. Studia v Drážďanech a Lipsku. Operním kapelníkem v Magdeburku, Královci, Rize, Paříži a v l. 1842-49 v Drážďanech. Účast na májové revoluci r. 1849, po její porážce emigrace do Curychu. Po amnestii r. 1861 návrat do Německa. V l. 1864-65 na pozvání bavorského krále Ludvíka II. V Mnichově.

Od r. 1872 se svou druhou ženou Cosimou (dcera F.Liszta, bývalá žena dirigenta Hanse von Bülow) v Bayreuthu. Za podpory bavorského krále vybudování vlastního divadla a tradice festivalu svých oper - dodnes jeden z nejvýznamnějších světových festivalů.

II. Opery

První opery Víly a Zákaz lásky - vliv Webera a francouzské a italské opery, ve stylu romantismu 1.poloviny 19.století.

Rienzi, tribun římský (1838-40) - vznik v Paříži, ještě pod vlivem manýry a velké francouzské opery. Mohutné bojové scény, ještě jednodušší melodika.

Bludný Holanďan (1841) - opera už nového typu v duchu německé operní tradice. Dramatická jednota, propojení tématického materiálu. Předehra s leitmotivy.

Tannhäuser (1845) - už z drážďanského období, patří již k vrcholným dílům. Hrdinou známý německý minnesänger, který se ocitá na scestí mezi láskou smyslnou (Venuše) a duchovní (Alžběta). Pařížská verze ještě orchestrálně propracovanější. Vynikající předehra a orchestrální pasáže (Venušina sluj).

Lohengrin (1848) - ještě závažnější. Námět z německé mytologie. Řada novot (dělené smyčce). Významné orchestrální úvody (k 1. A 3. Dějství), slavný svatební sbor.

Tristan a Isolda (1857-59) - jeden z největších předělů v dějinách hudby a evropské opery. Objevná harmonická složka (nadměrným použitím chromatiky uvolnění tonality) - vliv na vývoj moderní hudby koncem 19. A začátkem 20. Století. Dokonalá jednota romanticky koncipované, chromaticky bohaté "nekonečné melodie". V námětu vlivy filozofie A.Schopenhauera. (Smrt je největší touhou obou milenců).

Mistři pěvci norimberští (1862-67) - jediná komická opera. Syntéza Wagnerova operního a dramatického principu. Historický námět: pěvecké soutěže doby posledního meistersingera ševce Hanse Sachse (1494-1576) (viz odd.4.2.4.2). Polyfonie, méně chromatiky, více diatoniky. Komické prvky (rvačka, zesměšnění lidskou hloupostí), ušlechtilost, úcta (péče pěvců o hudbu). Velká popularita. Obrovský rozsah (pětihodinové dílo - nejdelší na operním jevišti vůbec).

Prsten Nibelungův - obrovitá tetralogie čtyř mohutných oper koncipovaných pro Bayreuth. Vznik v letech 1853-74. Námět z německé mytologie odhalující škodlivost bohatství a vyzvedávající typ nadčlověka. Zneužito nacisty, podobně jako celé Wagnerovo dílo. V dnešních koncepcích však vítězí pacifismus a oslava lidské velikosti v obecném slova smyslu. Jednotlivé části: Zlato Rýna, Valkýra, Siegfried, Soumrak bohů. I zde obrovské nástrojové obsazení (wagnerovské tuby).

Parsifal (1877-82) - slavnostní posvátná hra z oblasti pověsti o sv. Grálu. Nejvrcholnější dílo z hlediska křesťanské filosofie, nejdokonalejší z hlediska kompozice, méně průbojně po stránce dramatické (statičnost). Původně určeno výhradně pro Bayreuth.

Další díla

Faustovská předehra (1840), Symfonie C dur (z mládí), Pět básní Mathildy Wewendonckové (1857-59) (cyklus písní - studie k Tristanovi), symfonická báseň Siegfriedova idyla (1870) (pod dojmem narození syna Siegfrida) a další.

Literární činnost - v hlavních dílech významná a pozoruhodná, v pozdější době však konzervativní, diskutabilní a v lecčems nepřijatelná (Židovství v hudbě).

Spisy: Umění a revoluce, Opera a drama, Umělecké dílo budoucnosti (myšlenka Gesamtkunstwerku).

III. Mimořádný zjev světové hudby. Třetí operní reformátor. Vedle Brahmsa největší německý skladatel po Beethovenovi. Vliv na světovou hudbu (u nás na B.Smetanu, Z.Fibicha ad.), ale i na své odpůrce (G.Verdi). Dodnes jeho dílo uznávanou celosvětovou hodnotou.

5.3.5.5 Anton Bruckner

* 4.9.1824 Ansfelden (Horní Rakousko), + 11.10.1896 Wien

I. Původně učitel. Od r.1855 dómským varhaníkem v Linci (vynikající kontrapunktické a improvizaci schopnosti).

Od r.1867 varhaníkem dvorní kapely ve Vídni, profesorem teorie hudby na vídeňské konzervatoři a na univerzitě.

II. Skvělé kontrapunktické umění, originální invence, smysl pro obrovité plochy, mohutná architektura rychlých a volných vět, úchvatná adagia, lidovost scherz. Jeho celoživotní snahou: přenést a uplatnit Wagnerovy reformní tendence v oblasti symfonie.

III. Symfonie - 9 monumentálních skladeb (č.4,5,7 a 8 celovečerní).

Nejvýznamnější:

Č.4 Es dur Romantická (1874-80), č.5 B dur Katolická (1875-77), č.7 Es dur (1881-83) - 2.věta (Adagio) věnována památce R.Wagnera, č.8 c moll (1890) - věnována císaři Františku Josefovi, č.9 d moll (1894) - nedokončená, třívětá, věnována milému Pánu Bohu.

Další tvorba

3 mše (d moll, e moll, f moll), vokální moteta (např.Christus factus est), Te Deum C dur (1884) - mohutné vokální dílo, Smyčcový kvartet F dur a další.

IV. Jedna z největších osobností německé hudby, význačný symfonik pozdního romantismu. Pod vlivem Wagnera vnesl orchestrální zvukovost do tradiční symfonické sazby.

5.3.6 Rozvoj italské a francouzské opery

5.3.6.1 Guiseppe Verdi

* 10.10.1813 Le Roncole (v Busseta), + 27.1.1901 Milano

I. Soukromá studia v Miláně (na konzervatoř nepřijal). Od r.1839 jako svobodný umělec v Miláně, v Paříži a na svém statku u Busseta. Za svého života již velmi uznáván.

II. Navázal na G.Donizettiho, V.Belliniho a G.Rossiniho, ale originální melodika a rytmická invence. Geniální dramatický talent a vášnivá citovost (i přes zdánlivě konvenční prostředky).

III. Opery 40.let - nejsilnější stránkou kantabilní melodika, některá díla velmi oblíbená.

Nabucco (1842) - třetí opera, první obrovský úspěch, význam i vlastenecký (slavný sbor Židů).

Další známé opery tohoto období: Ernani, Macbeth, Luisa Millerová.

Opery 50. A 60. Let -mezinárodně úspěšná díla se strhující invencí a dramatismem, překonání velké francouzské opery jedinečnou osobitostí.

Rigoletto (1851) - první dílo velké trojice, námět V.Huga, osud nešťastného šaška a jeho dcery Gildy, osobitá melodičnost, citlivá psychologická výstavba hlavních osob.

Troubadour (1853) - druhé dílo velké trojice, slabé libreto mnohonásobně překonáno skvělou hudbou (árie, sbory, velké scény).

Traviata (1853) - třetí dílo velké trojice, námětem román Dáma s kameliemi (Alexandr Dumas ml.), obraz současného pařížského podsvětí a jeho střetu se skutečnou láskou (Violetta Valéry a Alfréd Germont). Premiéra neúspěšná, později nejpůvodnější Verdiho opera.

Simone Boccanegra (1857) - vynikající svou dramatickou vyrovnaností.

Sicilské nešpory (1859) - opera velké výstavy, populární předehra.

Maškarní plews (1859) - velmi úspěšná, skvělá hudba.

Síla osudu (1862) - pro Petrohrad, slavná předehra.

Don Carlos (1867) - námět F.Schillera, komponována pro Paříž, rozsáhlé velkolepě koncipované dílo s vynikající melodickou invencí.

Opery závěrečného období

Aida (1871) - provedena v Káhiře při otevření Suezského průplavu, skvělé zvláště sborové scény (Triumfální pochod se speciálním druhem trubek - aidovkami).

Otello (1887) - námět W.Shakespeara Veselé paničky windsorské, dílo zcela nového ducha geniální verdiovskou syntézou, ale i novou hudební řečí (jednotlivý hudební tok), dílo osmdesátiletého mistra.

Další tvorba

Requiem (1874) - jedno z nejlepších děl této oblasti (mohutné Dies irae), komponované k úmrtí básníka Alessandra Manzoniho.

Quattro pezzi sacri (Čtyři církevní díla) (1898) - pro sóla, sbor a orchestr (Ave Maria - Stabat Mater - Laudí - Te Deum) - ze závěrečného životního období.

Smyčcový kvartet e moll, písně a další

IV. Zásadní význam pro vývoj světové opery. Ač nedospěl až k závažným kompozičním koncepcím Wagnerovým, je jeho suverénním protějškem.

5.3.6.2 Francouzská opera 19.století

Už z dřívějšího vývoje dvou základních typů: tragédie lyrique a opera comique. Postupně splývají.

5.3.6.2.1 Charles Francois Gounod (1818-1893)

Představitel tzv. drame lyrique (= spojení elementů tragédie lyrique a velké francouzské opery s opéra comique - v podstatě reakce na G.Meyerbeera). Hlavní znak: melodičnost, lyrismus.

Hlavní opery:

Faust a Markétka (1859) - světový úspěch, nádherné dílo zpracovávající 1.díl Goethova Fausta, zpěvné árie, sbory a baletní hudba.

Romeo a Julie (1867- vliv R.Wagnera).

Pozoruhodná i církevní díla (např. Missa solemnis Sancta Cecilia).

5.3.6.2.2 Jacques Offenbach (1819-1880)

Hoffmanovy povídky (1881) - jediná opera (opéra comique) s fantazijními prvky podepřenými životní moudrostí a filozofií (hrdinou německý romantický spisovatel a skladatel E.Th.W.Hoffmann - viz odd.5.3.2.1).

Jeden z nejslavnějších skladatelů pařížských operet (Orfeus v podsvětí, Krásná Helena, Modrovous, Bandité a další).

5.3.6.2.3 Georges Bizet (1838-1875)

Představitel realistické opery. Odmítá romantické snění, pozornost věnuje skutečnému životu (prostí hrdinové, podsvětí civilizace - vykreslení životní pravdivosti - reality).

Carmen (1875) - nejhranější opera na světě díky své dramatičnosti (závěr opery), prosté zpěvné melodii (habanera, píseň toreadora), působivé instrumentaci (předehra), jednoduché harmonii. Působivý příběh ze španělského prostředí (kasárny, továrna, hospoda, lesní tábor cikánů, corrida), vynikající zobrazení psychologického vývoje hlavních protagonistů. Bizet se nedožil jejího úspěchu.

Další díla: opery Lovci perel, Džamile, scénická hudba k Daudetově hře Arlesanka (upravené do 2 suit), Symfonie C dur (z mládí) a další.

K těmto skladatelům se dále řadí Ambroise Thomas (1811-96), skladatel úspěšných oper (např. Mignon). V tradičním stylu francouzské opery první poloviny 19.století.

5.3.7 Reakce na novoromantismus

Důvod: přílišná romantická závistlost na mimohudební programovosti - tím nedostatečný zřetel k ryze hudební logice.

Dva základní směry:

- pokračovatelé novoromantismu (5.3.7.1)
- klasicko-romantická syntéza (5.3.7.2)

Vedle toho zvláštní směr, který prolíná všemi oblastmi - hudební realismus (rozhodný rozchod s původními obsahovými zásadami romantismu, snaha o co nejuvěrnější pravdivost a zobrazení skutečnosti - reality, prolíná celou 2.polovinou 19.století, nejvýrazněji v díle G.Bizeta, M.P.Musorgského a dalších).

5.3.7.1 Pokračovatelé novoromantického odkazu

Respektování zásad romantismu, ale snaha spojit je se smyslem pro přísnou hudební formu (Franck, Smetana). Preferuje zvláště programní hudbu.

5.3.7.1.1 César Franck

* 10.12.1822 Lutych, + 8.11.1890 Paris

I. Belgický původ, ale celá život v Paříži. Studia u A.Rejchy, později konzervatoř (klavír, varhany, kompozice). Soukromý profesor hudby, později konzervatoře.

Vynikající varhaník mimořádných technických a improvizčních schopností. Plně doceněn až po smrti.

II. Inspirace: J.S.Bach, L.v.Beethoven, H.Berlioz, R.Schumann, F.Liszt. Stylově vyhraněn v padesáti letech, syntéza klasické kázně a romantické citovosti. Výrazová síla melodiky, logická a osobitá harmonie, dokonalý kontrast. Principe cyclique (kruhová zásada) = novátorský přínos pro oblast forem - užití týchž témat v jednotlivých částech (větách) díla. Instrumentace pod vlivem varhanního zvuku.

III. Varhanní tvorba - největší v 19.století

3 velké chorály (Edur, h moll, a moll) a 6 skladeb pro velké varhany.

Klavírní a komorní tvorba - díla velkých hodnot.

Preludium, chorál a fuga pro klavír (1884) - vliv varhanní sazby.

Klavírní tria (4), Sonáta A dur pro housle a klavír (1886) - významná, věnována slavnému belgickému houslistovi Eugénu Ysayeovi /ajse/ (1856-1913). Klavírní kvintet f moll (1879), Smyčcový kvartet D dur (1889).

Symfonická tvorba

Symfonické básně Eolidy (1876), Prokletý lovec (1882), Psyché (1888, se sborem), Džinové (1894, s klavírem).

Symfonie d moll (1886-88) - třívěté vrcholné dílo světové hudby, strhující po stránce výstavy, tektoniky a tématické nápaditosti.

Symfonické variace pro klavír a orchestr (1885).

Vokální tvorba - skvělá, u nás neznámá oratoria Vykoupení (1872, La Rédemption), Blahoslavenství (1880, La Béatitude), méně významné opery, sborové a sólové skladby.

IV. Pro Francii stejný význam jako u nás B.Smetana. Nejúspěšnější francouzský skladatel 2.poloviny 19.století.

Představitelé tzv. Franckovy školy:

Ernest Chausson (1855-1899)

Vincent d'Indy (1851-1931) - viz odd.5.3.9.2.

5.3.7.1.2 Bedřich Smetana

* 2.3.1824 Litomyšl, + 12.5.1884 Praha

I. Syn panského sládka. V 6 letech první klavírní vystoupení. Studia (nehudební - gymnázium, obchodní akademie) v Německém Brodě, Jihlavě, Praze, Půzni (neúspěšná). Soukromý učitel hudby u hraběte Thuna. Žákem slepého profesora hudby Josefa Proksche. R.1848 vlastní hudební ústav. Manželství s Kateřinou Kolářovou (zemřela při cestě ze Švédska r.1859), úmrtí tří dcerušek (r.1855 nadaná Bedřiška). Druhé manželství s Bettinou Ferdinandovou. V l.1856-61 pobyt ve Švédsku (dirigent spolku v Góteborgu, koncertní umělec, učitel). Přátelské kontakty s F.Lisztem.

Návrat do Prahy s náročným cílem povznést českou národní hudbu (založení nového hudebního ústavu, sbormistrem Hlaholu, funkcionářem Umělecké Besedy, hudebním referentem Národních listů, kontakty s J.Nerudou, J.Mánesem, V.Hálkem a dalšími předními osobnostmi).R.1866 kapelníkem Prozatímního divadla, organizátorem prvních pražských abonentních koncertů. Boje s českou malostí a konzervatismem (největším odpůrcem vynikající pedagog, jednostranně však orientovaný na italskou pěveckou školu František Pivoda), střet s významnými politickými osobnostmi, např. s F.L.Riegrem, kteří se domnívali, že národní sloh se neobejde bez citací lidových písní, a vše ostatní považovali za škodlivý a nežádoucí kosmopolitismus).

R.1874 nervové onemocnění vedoucí k nevléčitelnému ochrnutí sluchového nervu a hluchotě. Přesídlení do Jabkenic u Mladé Boleslavi (myslivna zetě Josefa Schwarze). Heroický boj se svým duševním stavem. V té době vznik největších děl. Zemřel v pražském ústavu v Kateřinkách.

II. V mládí vlivy: staří čeští mistři, L.v.Beethoven, J.S.Bach, F.Schubert, R.Schumann, H.Berlioz, hlavními životními vzory však W.A.Mozart, F.Chopin (romantická vášnivost), F.Lisztr (bojoval za novoromantické ideály), R.Wagner (operní reforma). Proti Wagnerovu subjektivismu však staví optimismus a svou povinnost sloužit myšlenke celonárodní. Z české minulosti a současných evropských podnětů vybírá nejzdravější a nejpokrokovější.

Vedle romantických rysů (vášnivá inspirace, vzletné hudební myšlenky) závažná usilovná koncepční práce (dokonalost hudební výstavby, kázeň). Mimořádné melodické bohatství, nové harmonické výboje (zvláště v mladším věku a v závěrečných dílech), v národních koncepcích naopak tradičnější (srozumitelnost v nejšířších vrstvách).

III. Opery - českou operní tvorbu povznesl na evropskou úroveň.

Braniboři v Čechách (1863, libreto Karel Sabina) - úspěšné hledání vlastní hudební řeči, vlastenecké jádro, strhující sbory (Uhodila naše hodina). Vítězství v Harrachově soutěži na původní českou operu.

Prodaná nevěsta (1865, libreto Karel Sabina) - základní dílo světového operního repertoáru, základní dílo české národní hudby ve všech složkách.

Dalibor (1872, německé libreto Josef Wenzig, přeložil Ervín Špindler) - dokonalá syntéza dramatických a hudebně kompozičních složek, respektování novodobých principů (wagnerovských) moderní opery (leitmotivy). Českými odborníky tehdy označeno za wagnerovské nečeské dílo, Smetana terčem útoků.

Libuše (1872, libreto a překladatel viz Dalibor) - komponováno pro nové Národní divadlo, uvedeno při jeho předběžném (1881) i definitivním (1883) otevření. Dokonalá stavebnost, melodická vznešenost. Základní vlastenecké dílo českého repertoáru, nemá být však běžným repertoárovým titulem.

Dvě vdovy (1874, libreto Emanuel Zünger) - francouzsky laděný konverzační typ přenesen geniálně do českého prostředí (včetně ryze lidových prvků).

Hubička (1876, libreto Eliška Krásnohorská, podobně jako u všech zbývajících titulů) - prstonárodní příběh z Podještědí podle námětu Karoliny Světlé, jedinečné hudební zpracování již hluchým skladatelem (melodická invence).

Tajemství (1878) - nevšední hudební bohatství, jadrnost a úsměv s hlubokým lyrickým podtextem, jedinečné ansámblové scény, zcela neprávem poněkud v pozadí.

Čertova stěna (1882) - vrcholné dílo, dlouho nepochopené, úsměvný, dějově ne příliš úspěšný příběh Smetanou pojat osobně (určité rysy bolesti a tragiky). Hudba geniální.

Viola (1884) - jen torzo úvodní scény (365 taktů), námět podle Shakespearova Večera tříkrálového (jediná cizí předloha ve Smetanově opeře), hudba z jiného, pro tehdejší dobu uzavřeného světa, anticipace romantismu pozdního období, rozšířená tonalita.

Orchestrální tvorba

Triumfální symfonie E dur (1853-54)- dedikována císařskému dvoru ve Vídni v dobách naděje na politické uvolnění (citace rakouské císařské hymny v 1., 2.a 4.větě). dnes známá pouze 3.věta Scherzo (v triu stylizace polky).

Symfonické básně ze švédského období: Richard III. (1858, podle W.Shakespeara), Valdštýnův tábor (1858, námět podle Schillera, nejpopulárnější), Hakon Jarl (1861, námět podle A.G.Oehlschäger) - ve své době velmi průbojná a moderní.

Má vlast - cyklus symfonických básní (zde již však skladeb vyššího typu, bez cizí mimohudební předlohy). Vrcholné dílo světové symfonické tvorby, vlastenecký protějšek Libuše. Oslava české vlasti v různých podobách:

Vyšehrad (1874) - bájná minulost

Vltava (1874) - příroda

Šárka (1875) - staročeská pověst

Z českých luhů a hájů (1875) - příroda a člověk v ní

Tábor (1878) - historická minulost

Blaník (1879) - vize slavné národní budoucnosti

Melodické bohatství, stavebná logika, monumentalita, harmonie spíš prostší, klasická, instrumentace neokázalá.

Řada drobných skladeb, například Pochod k slavnostem Shakespearovým (1864), Slavnostní přede hry D dur (1848) a C dur (1868), Pražský karneval (1883, nedokončeno) a další.

Komorní tvorba - bohatá svými vnitřními hodnotami.

Z domoviny (1880) - dvě dua (A dur, g moll) pro housle a klavír, vlastenecký charakter.

Trio g moll (1855) - pod dojmem úmrtí dcery Bedřišky, základní dílo novodobé české komorní hudby.

Smyčkový kvartet č.1 e moll Z mého života (1876) - dílo světového významu, autobiografický odraz intimního života ve světlých i tragických proměnách (zvukový obraz ohluchnutí) při geniálním zachování dokonalé formy.

Smyčkový kvartet č.2 d moll (1882-83) - ideové pokračování Prvního, modernost hudebního myšlení, ve své době nepochopen, obdivoval A.Schönberg.

Klavírní tvorba - základní oblast české klavírní literatury.

Skladby z mládí - (polky Louisina, Jiřinková, Ze studentského života, drobná díla a cykly).

Virtuózní kompozice - koncertní etudy (např. C dur Na břehu mořském z r.1862), skica Macbeth a čarodějnice (1859, harmonicky nejprůbojnější Smetanovo dílo).

Klavírní cykly:

Sny (1875, známá část V Čechách)

Tři salonní polky (1848-54, slavná polka Fis dur)

Tři polky poetické (1848-54)

Vzpomínky na Čechy ve formě polek (1859-60, nejznámější polka Es dur)

České tance (1877-79, 4 polky 10 lidových tanců: Furiant, Slepíčka, Oves, Medvěd, Cibulíčka, Dupák, Hulán, Obkročák, Sousedská, Skočná) - citace lidových písní, ale osobitá stylizace.

Sborová tvorba - význam zakladatelský, zvláště v oblasti mužských sborů, řada z nich určena novým spolkovým sborům (vlastenecké poslání)

Ženské sbory - cyklus Tři ženské sbory (Má hvězda - Přiletěly vlaštovičky - Západ slunce)

Mužské sbory - Věno, Slavnostní sbor, Rolnická, Píseň na moři, odrodilec, Tři jezdci, Modlitba.

Česká píseň (1878) - kantáta pro smíšený sbor a orchestr na slova Jana z Hvězdy, dodnes často prováděné dílo zvláště spojenými sborovými tělesy.

IV. Zakladatelská a tvůrčí osobnost české hudby a české národní kultury. Světový reprezentant národnosti v hudbě. Syntetik klasicismu a romantismu. Některými politiky a filozofy považován za významnou osobnost formující moderní českou národní identitu (T.G.Masaryk).

5.3.7.2 Tzv. Klasicko-romanticá syntéza

Důslednější odmítání novoromantické programovosti a těsnější příklon ke klasicismu, zejména Beethovenovu (J.Brahms, částečně A.Dvořák). Preferuje zvláště absolutní hudbu.

5.3.7.2.1 Johannes Brahms

* 7.5.1833 Hamburg, + 3.4.1897 Wien

I. Od 14 let jako klavírista. Už od mládí významné kontakty (F.Liszt, J.Joachim, R.Schumann). Od r.1862 trvale ve Vídni - kontakty s významným hudebním vědcem a

estetikem Eduardem Hanslickem (1825-1904) a dalšími významnými osobnostmi tehdejšího hudebního života (včetně A.Dvořáka, dirigenta Hanse von Bülow ad).

II. Inspirace: L.v.Beethoven a klasikové, F.Liszt, R.Schumann.

Koncentrace a zjednodušení slohu. Uvedomělé navazování na klasické vzory. Úcta k tradici a láska k lidové písni. Písňová melodika. Bohatě odstupňovaná harmonie (jasná převaha diatoniky - oproti Wagnerově chromaticke). Bohatá rytmika. Převaha spíše lyrického tónu. I při velkém stavebním mistrovství jednoduchý styl, plný hluboké citovosti a pevné kázně. Hudba vysoké ušlechtilosti a hluboké moudrosti.

Důsledný zastánce klasické hudební formy - v této době velmi nepopulární trend (považovaný za epigonský). Proto bouřlivé útoky z wagnerovského tábora, který preferoval A.Brucknera (nejvíce v kritických a tiskových referencích H.Wolfa).

III. Těžiště tvorby v instrumentálních formách - nejlépe vyhovují absolutní hudbě bez mimohudebního obsahu, obohacené o romantické instrumentační prostředky.

Symfonie - všechny 4 jsou geniální kompozice.

Č.1 c moll op.68 (1876) navázala na pozdního Beethovena, ale zcela nová originální hudební řeč.

Č.2 D dur op.73 (1877) - radostné "pastorální" ladění, melodičnost.

Č.3 F dur op.90 (1883) - dokonalá výstavba.

Č.4 e moll op.98 (1885) - závažný charakter, kompozičně nejdokonalejší (ciacona ve 4.větě).

Koncerty - vedle symfonií nejzávažnější Brahmsova díla. Orchester zcela rovnocenným partnerem sólistovi, často je i v převaze. Díla stejně proslulá jako symfonie.

Koncerty pro klavír č.1d moll op.15 (1854-58) a č.2 B dur op.83 (1881).

Koncert pro housle D dur op.77 (1878).

Dvojkonzert pro housle a violoncello a moll op.102 (1887).

Další orchestrální skladby

Variace na téma J.Haydna op.56 a (1873) - mistrovské.

Akademická slavnostní předehra op.80 - citace studentských písní Gaudeamus igitur.

Tragická předehra op.81.

Serenády D dur (op.11) a A dur (op.16)

Písně - asi 200, závažného (např. Čtyři vážné zpěvy), prostšího až lidového charakteru. Navázal na F.Schuberta a R.Schumanna.

Sborová tvorba - rozsáhlá a velmi různorodá.

Německé requiem op.45 (1865-68) pro sólový soprán a baryton, sbor, orchestr a varhany - úchvatné niterné dílo neliturgického charakteru (vlastní Brahmsův text sestavený z biblických citátů).

Rapsódie pro alt, mužský sbor a orchestr op.53, Píseň osudu, Rinaldo (kantáta) a další.

Komorní tvorba - rozsáhlá a významná

3 smyčcové kvartety

2 smyčcové kvintety, Kvintet s klarinetem h moll (vynikající), Klavírní kvintet f moll.

Sonáty pro housle (3, slavná č.3 d moll), violoncello (2), klarinet (2, existují i ve violové verzi) s klavírním doprovodem.

Tria (zvláště s dechovými nástroji).

Klavírní tvorba - vynikající, originální svou věcností, neokázalostí (opak F.Liszta) a citovou hloubkou.

Sonáty pro klavír (3) - nejvýznamnější č.3 f moll (beethovenovský styl).

Variace na Händelovo téma - 25 variací a závěrečná fuga, vrchol světové klavírní literatury.

Uherské tance pro čtyřruční klavír (1852-69) - nejoblíbenější Brahmsovo dílo vůbec, zvláště v orchestrální verzi (z 21 zvláště č.5 a 6).

Velké množství drobných skladeb.

Varhanní tvorba

11 varhanních predeher - stylově navazují na J.S.Bacha.

IV. Nejvýznamnější představitel klasicizujícího proudu v romantismu. Považován za Wagnerova antipoda a přímého pokračovatele L.v.Beethovena.

5.3.7.2.2 Antonín Dvořák

* 8.9.1841 Nelahozeves u Kralup nad Vltavou, + 1.5.1904 Praha

I. Otec řezníkem. Poměry chudé, vesnické muzikanství. Hudební začátky u Antonína Liehmanna ve Zlonicích, od 16 let na varhanické škole v Praze. Violistou v Komzákově kapele, která později přešla do Prozatímního divadla (tam dirigentem B.Smetana). Od r.1874 varhaníkem u sv.Vojtěcha.

Postupně světový věhlas (pomoc J.Brahmse - vymohl mu státní stipendium, doporučil berlínskému nakladateli F.Simrockovi Moravské dvojzpěvy a další díla. Čestným doktorem universit v Cambridgi /kembriž/ (1890) a v Praze (1891).

Od r.1890 profesorem, později ředitelem pražské konzervatoře (jeho žáky mimo jiné V.Novák, J.Suk, R.Karel, O.Nedbal, J.Fučík). V l.1892-95 ředitelem Národní konzervatoře v New Yorku. Uznáván a všude vítán (USA, Anglie) jako jeden z největších současných skladatelů světa.

II. Inspirace: původně L.v.Beethoven, F.Schubert, později F.Liszt, R.Wagner, nakonec J.Brahms (osobní přítel), kterého v leckterých rysech překonal svou osobitostí. Rozhodující vliv však české prostředí (lidová hudba, B.Smetana). Tím dosažení vlastní originality.

Proti Smetanově hloubavosti a myšlivelství geniální spontánnost a bezprostřednost.

Melodika a invence - nepřehledné bohatství, jeho nejsilnější stránka.

Rytmus - mnohotvárnost a vitalita.

Instrumentace - rovněž nejsilnější stránka, geniální smysl pro orchestrální zvuk a barevnost (vyrostl v ovzduší venkovských kapel).

Celková hudební mluva - prostá, zapamatovatelná, srozumitelná, optimistická a podmanivá (rozdíl od tehdejšího trendu komplikovanosti a pesimismu).

V kompoziční metodě úsilí o klasickou vyváženost, ale často vítězí hluboká citovost, zbožnost, záliba v pohádkových námětech a láska k lidovému zázemí (romantismus).

III. Přehled Dvořákových tvůrčích období:

60. léta: vliv L.v.Beethovena a F.Schuberta.

1870-72: vliv F.Liszta a R.Wagnera (Alfred, 1.verze Krále a uhlíře)

1872-76: vliv B.Smetany, české národní inspirace (Serenáda E dur, Koncert pro klavír, Stabat mater)

1876-78: tzv. "moravské období": inspirace lidovou tematikou a východními tonalitami (Moravské dvojzpěvy a další sbory)

1878-90: tzv. "slovanské období": Dvořák na vrcholu svých sil (Dimitrij, Slovanské tance a rapsodie, Svatá Ludmila, vrcholné symfonie, Koncert pro housle, komorní tvorba)

1892-95: tzv. "americké období": nové podněty "odjinud", pentatonika (Symfonie č.9, Koncert pro violoncello h moll, Americký kvartet, Suita A dur)

1896-1904: závěrečné období: osobitý projev - lyrika, barevnost až impresionistické ladění (pohádkové opery, Erbenovy symfonické básně)

Dvořákovo dílo - na rozdíl od J.Brahmse takřka všechny žánrové oblasti. Těžiště v absolutní hudbě (symfonie, koncerty, komorní hudba), v chrámové hudbě zakladatelský význam, poněkud v pozadí opery a programné hudba (s výjimkou vrcholných titulů!)

Symfonie (9)

Symfonie č.1c moll Zlonické zvony (1865)

Č.2 B dur (1865), č.3 Es dur (1873, premiéru řídil B.Smetana), č.4d moll (1874) - hledání vlastní hudební řeči a výrazu, už ale osobité dvořákovské prvky

Č.5 F dur op.24 (1875) - již závažné dílo

Č.6 D dur op.60 (1880) - rozjásané dílo "slovanského" charakteru, místo scherza použití furiantu

Č.7 d moll op.70 (1885) - závažné dílo světových parametrů, až brahmsovská závažnost a skladebná monumentalita

Č.8 G dur op.88 (1889) - "nejdvořákovstější!", neobyčejná bohatost invence a instrumentálního mistrovství, někdy nazývaná Anglická

Č.9 e moll Z nového světa op.95 (1893) - nejslavnější, vznik v USA, jedinečná syntéza nových vlivů (černošská a indiánská hudba?) a ryze českého zázemí v mistrovském dvořákovském zpracování. Nejhranější symfonie na světě (vedle Osudové, Nedokončené a Patetické), téma 2.věty (Largo) takřka zlidovělo.

Koncerty

Koncert pro violoncello č.1 A dur (1865) - z raného období.

Koncert pro klavír g moll op.33 (1876) - doceněn až díky významným interpretům (R.Firkušný, F.Maxián st., Sv.Richter, J.Frantz), těžký sólový port upraven Vilémem Kurzem.

Koncert pro housle a moll op.53 (1880) - řazen do světového repertoáru, slovanská zpěvnost, formální uvolněnost.

Koncert pro violoncello h moll (č.2) op.104 (1895) - jedno z nejzávažnějších děl české hudby vůbec, protějšek symfonií, melodická bohatost, citová hloubka (stesk po domově - vznik v USA).

Orchestrální skladby

Slovanské tance op.46 a 72 (1878-1886) - 2 řady po osmi, původně pro klavír na 4 ruce, slavné dílo české hudby, instrumentální virtuosita.

Slovanské rapsodie op.45 (1878) - D dur, g moll, As dur - větší stylizované formy.

Legendy op.59 (1881) - deset skladeb (původně rovněž pro čtyřruční klavír) - lyrický protějšek Slovanských tanců, nádherná invence.

Další známé skladby: Slavnostní pochod (1879), Symfonické variace (1877), Scherzo capriccioso (1883).

Symfonické předehry - malé "symfonické básně":

Můj domov op.62 (1882) - ke hře Feerdinanda Šamberka "J.K.Tyl".

Husistka op.67 (1883) - užití svatováclavského a husitského chorálu

Cyklus s původním názvem "Příroda, Život, Láska: V přírodě op.91 - Karneval op.92 (velmi známá) - Othello op.93 (1891-92).

Symfonické básně - programní protějšek dílu Smetanovu:

Závažný cyklus 4 básní podle Erbenovy Kytice (1896): Vodník op.107, Polednice op.108, Zlatý kolovrat op.109, Holoubek op.110 (překrásný svatební tanec).

Serenády a suity - jedinečné invence a melodická nápaditost:

Serenáda E dur pro smyčce op.22 (1875), Serenáda d moll pro dechy, violoncello a kontrabas op.44 (1878) - menší formy na tradicích klasiků i českých muzikantů.

Česká suita D dur op.39 (1879) - stylizace českých tanců (Furiant).

Suita A dur op.98b (1895) - komponována v USA, originál klavírní, melodická bohatost.

Komorní tvorba - obrovský rozsah:

Smyčcový sextet

Kvintety (5) - nejvýznamnější Klavírní kvintet A dur op.81 (melodická krása, střídající se nálady), známý i Kvintet Es dur op.97 se dvěma violami.

Smyčcové kvartety (13) - nejznámější Es dur Slovanský op.51, C dur op.61, F dur Americký op.96, As dur op.105 a G dur op.106.

Klavírní tria (5) - nejlepší Dumky op.90 (1891).

Skladby pro housle a d.instrumenty - Sonáta F dur (1880), Sonatina G dur op.100 (1893- populární, věnována dětem), Mazurek e moll (1879), Romance op.11 (1873), Rondo pro violoncello g moll (1891) a další.

Maličkosti op.47 pro 2 housle, violu a harmonium.

Klavírní tvorba - méně významná, i když obsáhlá:

Humoresky op.101 (slavná č.7 Ges dur), Silhouetty (1879), Poetické nálady op.85 (1889), Thena noc variazioni op.36 (významné).

Písňová a sborová tvorba

Moravské dvojzpěvy op.32 (1876) - první dílo, které Dvořáka proslavilo ve světě, soprán a alt (sólové i sborové) s klavírem, texty lidové, modální melodické a harmonické postupy, známé části: Zajatá, Prsten, Zelenaj se, zelenaj ad.

Cigánské melodie op.55 (1880) - cyklus písní na básně Adolfa Heyduka (slavná píseň Když mne stará matka)

Čtyři písně op.82 - cyklus písní, jedna z nejkrásnějších Kéž duch můj sám

Biblické písně op.99 (1894) na slova žalmů - vrchol světové písňové literatury (známé písně Hospodin jest můj pastýř, Bože, Bože, píseň novou, Při řekách babylonských, Popatřiz na mne ad.)

V přírodě op.63 (1882) - cyklus smíšených sborů na básně Vítězslava Háška

Opery (11) - zvláštní místo v tvorbě, většina méně úspěšných (problematická dramatičnost), závěrečné se vyrovnají B.Smetanovi

Alfréd (1870), Král a uhlíř - 2 verze (1871, 1874), Vanda (1875), Tvrdé palice (1874), Šelma sedlák (1877, obě pod vlivem B.Smetany), Dimitrij (1882, zajímavá výstavba).

Jakobín (1888) - obraz českého městečka, nádherná hudební místa (školská scéna, dvojzpěv Jen ve zpěvu), skvělá charakteristika postav.

Čert a Káča (1899) - typický dvořákovský "lidový" styl vyhovující české pohádce.

Rusalka (1900) - vrcholné dílo českého operního repertoáru (text Jaroslav Kvapil), lyrika, melodická bohatost (tématicnost), nové barevné koncepce v instrumentaci s náznaky impresionismu, vedle Prodané nevěsty nejoblíbenější česká opera.

Armida (1903) - velká opera, zatížena příliš symfonickou koncepcí a menší dramatičností, libreto Jaroslav Vrchlický.

Oratoria, kantáty, chrámová hudba - zakladatelský význam, řada skladeb komponována na zahraniční zakázku. Stabat mater op.58 (1877) - na slova středověké sekvence (text Jacopone da Todi), jedno z největších děl 19.století, zbožnost, pokora, vyrovnání se s bolestí (komponováno po úmrtí dětí).

Svatební košila op.69 (1884) - kantáta na text básně K.J.Erbena (z Kytice), dramatický spád, formální přehlednost, melodičnost, zvuková barevnost.

Svatá Ludmila op.71 (1886) - scénické oratorium na text Jaroslava Vrchlického, komponováno pro Anglii, mohutná architektura, bohatá polyfonie.

Requiem op.89 (1890) - jedna z nejhlubších skladeb tohoto žánru ve světové literatuře, největší a nejsilnější Dvořákovo dílo vůbec. Zbožnost, smířlivá vyrovnanost se smrtí.

Z dalších děl:

Mše D dur, Te Deum (monumentalita, jásavost), Žalm 149, kantáta Americký prapor (příležitostná skladba k 400.výročí objevení Ameriky), Hymnus Dědicové Bílé hory (kantáta) a další.

IV. Vedle B.Smetany nový osobitý zjev české hudby, tím rovněž její spoluzakladatel. Nebyl čistým klasikem (novým), proti J.Brahmsovi všestrannější, stylově svobodnější (zájem o novoromantismus a programní hudbu). Vliv na další české skladatelské generace.

5.3.8 Národní školy

5.3.8.1 Ruská hudba druhé poloviny 19.století

Rozvoj ruského národního umění po napoleonských válkách a zvláště po zrušení nevolnictví carem Alexandrem II. R.1861. Význam ruského realismu (evropská úroveň!) v literatuře (Nikolaj Vasiljevič Gogol, Fjodor Michailovič Dostojevskij, Lev Nikolajevič Tolstoj), v malířství (Ilja Jefimovič Repin), v hudbě (M.P.Musorgskij).

3 směry v ruské hudbě:

- směr kosmopolitní - nutnost těsného příklonu ruské hudby k západní, zvláště německé, národní umění v pozadí, hl.představitel A.G.Rubinštejn.
- mocná hrstka (Mogučaja kučka) - opk.1 směru, boj o nové, typicky ruské umění, vyrůstající z domácího zázemí (lidového, nebo z odjazu M.I.Glinky a A.S.Dargomyžského), neovlivněného západním uměním.

Členy tzv.Balakirevova kroužku skladatelé - amatéři: Milij Balakirev, César Kjuj, Allexandr Borodin, Nikolaj Rimskij-Korsakov, Modest Petrovič Musorgskij. Jejich ideologem a kritikem Vladimir Vasiljevič Stasov (1824-1906).

- syntéza obou směrů - hl. představitel Petr Iljič Čajkovskij.

5.3.8.1.1 Anton Grigorjevič Rubinštejn (1829-1894)

Pokládán za největšího klavírního virtuóza vedle F.Liszta. Významný organizátor hudebního života (r.1859 založil Ruskou hudební společnost, která se r.1862 zasloužila o založení první ruské konzervatoře v Petrohradě, moskevskou založil r.1866 jeho bratr Nikolaj Rubinštejn).

Z díla nejvýznamnější písně a klavírní skladby. Ostatní tvorba méně známá (6 symfonií, opery Feramos, Démon).

5.3.8.1.2 Alexandr Porfirjevič Borodin (1833-1887)

Člen Mocné hrstky. Původně lékařem, později vysokoškolským profesorem chemie. Znamenity hudebník širokého rozhledu.

Dílo rozsahem nevelké, významem zakladatelské.

Kníže Igor (premiéra 1890) - opera mohutného rozsahu a celonárodního významu. Vlastní libreto podle námětu středověkého ruského eposu Slovo o pluku Igorově, opera vznikala 18 let - nedokončená (dokončil ji N.Rimskij-Korsakov a A.Glazunov). Využití exotických koloritů a příznačných rytmických prvků (populární Polovecké tance).

Symfonie (2, třetí nedokončená) - nejznámější č.2 h moll Bohatýrská, (1876) - základní dílo svého žánru v Rusku.

Ve stepích střední Asie (1880) - orchestrální obraz věnovaný F.Lisztovi, malebná instrumentace. Komorní tvorba (2 smyčcové kvartety A dur a D dur - se slavným Nokturnem), romansy a klavírní skladby.

5.3.8.1.3 Modest Petrovič Musorgskij (1839-1881)

I. Největší skladatel Mocné hrstky a ruské hudby vůbec. Syne neššího šlechtického statkáře. Studia na gardové kadetní škole v Petrohradě, 3 roky v armádě. Úředníkem a další málo významná zaměstnání. Vstup do Balakirevova kroužku. Povahově rozervaný, řada životních krizí, alkohol, předčasná smrt.

II. Inspirační zdroje: M.I.Glinka, A.S.Dargomyžskij, H.Berlioz, F.Liszt, lidová tvorba.

Radikální realismus. Odmítal klasicko-romantický způsob práce. Geniální originalita ve všech hudebních složkách (melodika těžící z výpovědi mluveného slova, smělá originální harmonie). Osobitě svérázná, neuhlazená až syrová hudební mluva.

Národní orientace pod vlivem realistické estetiky novoruské školy a ruských revolučních demokratů. Soucit s trpícím ruským člověkem, schopnost vcítit se do lidské duše (sarkasmus, osobitý humor).

Řada děl nedokončených anebo jen ve skicách, některé dokončili členové hrstky (N.Rimskij-Korsakov).

III. Opery - realistická hudební dramata, zcela nezávislá na Wagnerovi.

Boris Godunov (1874) - základní dílo světové hudební literatury. Libreto autor podle A.S.Puškina, vychází z národní tradice. Realistické historické drama. Skvělé vykreslení postav (Boris), carského i lidového prostředí. Intonace lidového hovorového jazyka, novátorské harmonické myšlení. Propracované monology i davové scény (korunovace, později smrt Borise, závěrečná scéna pod Krommami ad.). Uváděná ve verzi N.Rimského-Korsakova nebo D.Šostakoviče.

Chovanština (premiéra 1886) - rovněž velké dramatické dílo, melodika poněkud lyričtější. Známa přehra (Svítání na řece Moskvě) - typická ukázka ruské národní hudby.

Řada oper nedokončených a v torzovitém stavu (Soročinskij jarmark, Salambo ad.).

Písně (cca 60) - melodika postavena na slovní deklamaci, závažný a samostatně stylizovaný klavírní doprovod.

Dětská světnička (1868-72), Bez slunce, Písně a tance smrti (1877), řada dalších písní, např. slavná Blecha (1879) na slova Goethova Fausta (satirický charakter).

Instrumentální tvorba

Noc na Lysé hoře (1867) - symfonický obraz progresivní koncepce, předchází hudební vývoj, dokončil N.Rimskij-Korsakov.

Obrázky z výstavy (Kartinky) (1874) - cyklus klavírních skladeb komponovaných pod vlivem výstavy obrazů V.Hartmanna. Drobné hudebně citlivě zpracované náměty (Katakomy, Chatrč baby Jagy, Velká brána kijejská ad.) propojeny Promenádou. Cyklus známější v orchestrální úpravě (nejlepší od M.Ravela).

IV. Nejgeniálnější ruský skladatel. Vliv i na skladatele 20.století (C.Debussy, L.Janáček). Později zastíněn P.I.Čajkovským, který nedosahuje jeho osobitosti a jedinečnosti.

5.3.8.1.4 Nikolaj Rimskij-Korsakov (1844-1908)

I. Syn gubernátora. Kadetská škola - námořním důstojníkem. Hudebně nejvzdělanější člověk Mocné hrstky. R.1871 profesorem skladby a instrumentace na konzervatoři v Petrohradě (tím porušil zásadu amatérismu Mocné hrstky). Jeho žáci: A.K.Glazunov, A.Ljadov, N.N.Mjaskovskij, S.Prokofjev, I.Stravinskij, O.respighi.

II. Inspirace M.I.Glinka, F.Liszt, R.Wagner, ruský folklór, exotika východních kultur (pohádkové, fantastické náměty).

Melodika a rytmika - prvky lidových písní, složité nepravidelné útvary (Východ).

Harmonie - novodobá, vychází ze starých církevních tónin, z modů historické a lidové hudby - archaický charakter.

Instrumentace - největší doména (originální barvitost, využití všech nástrojových skupin).

III. Opery (15) - vynikající díla, bohatě propracovaná, skvělý orchestr, náročná pro interprety (sólisty i orchestr), proto málo provozovaná. Nejznámější:

Sněhurka (1882) - poetická lyrická pohádka podle A.N.Ostrovského, pověst o příchodu jara.

Sadko (1898) - ruská bylina o slavném mořeplavci (známá píseň indického kupce).

Carská nevěsta (1899)

Pohádka o caru Saltanu (1900) - námět A.S.Puškina, populární zvukomalebná pasáž Let čmeláka.

Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii (1907) - typická ruská pohádka - bylina s námětem z dávnověku.

Zlatý kohoutek (1909) - námět A.S.Puškina, hudebně průbojné dílo (disonantní harmonie, prvky celotónové stupnice), sociální satira namířená proti carství (byla dlouho zakázaná).

Symfonická tvorba

3 symfonie - méně významné, druhá je známá jako suita Antar (1868)

Sadko - méně známá symfonická báseň.

Šeherezáda (1888) - slavná symfonická programní suita komponovaná pod dojmem pohádek Tisíc a jedna noc. Podmanivá náladovost, exotická barvitost, neobyčejné instrumentační bohatství.

Španělské capriccio (1887) - populární orchestrální fantazie s prvky španělských tanců.

Další díla: Ruské velikonoce (předehra), Koncert pro klavír cis moll a další skladby (komorní, vokální) menšího významu.

N.Rimskij-Korsakov instrumentoval, dokončoval a revidoval díla jiných ruských skladatelů (Dargomyžského, Borodina, Musorgského), vytvořil orchestrální suity skoro ze všech svých oper.

Napsal hudebně odborná a pedagogická díla (Základy instrumentace, Praktická nauka o harmonii).

IV. Jeden z největších instrumentalistů své doby. Zásadní vliv na hudbu 20.století.

5.3.8.1.5 Další skladatelé Mocné hrstky

Milij Alexejevič Balakirev (1837-1910)

Stál v čele Mocné hrstky. Samouk, avšak skvělý klavírista a dirigent. Skladatelsky méně významný (symfonické básně Tamara, V Čechách, symfonie, komorní skladby aj.).

César Antonovič Kjuj (1835-1918)

Vojenský inženýr. Významný kritik. Skladatel spíše epigonského charakteru (cca 200 romasů, klavírní skladby, operní miniatury).

5.3.1.6 Petr Iljič Čajkovskij (1840-1893)

I. Studia u A.Rubinštejna v Petrohradě, později však jako profesor moskevské konzervatoře vůči němu v opozici. První skutečný profesionál v ruské hudbě (existenčně zabezpečen bohatou mecenášskou hraběnkou Naděždou von Meck).

Časté zahraniční cesty (mimo jiné i Praha). Vedle A.Dvořáka (svého přítele) nejoslavovanější slovanský skladatel ve světě. Čestný doktorát cambridžské university.

II. Inspirace: M.I.Glinka, A.S.Dargomyžskij, R.Schumann, F.Chopin, F.Liszt, francouzský a italský romantismus, ruské lidové písně.

Univerzálnost žánrů a druhů.

Bohatá hudebnost, ne vždy důsledný v kompoziční práci.

Melodický lyrismus, až drásavá citovost, melancholie, ale i dramaticky výrazová síla.

Ryzí subjektivismus.

Důrazná rytmika, zastřená harmonie.

Typický reprezentant ruské inteligence druhé poloviny 19.století.

III. Instrumentální tvorba - těžiště Čajkovského díla.

Symfonie (6, sedmá ve skice) - nejslavnější

Č.4 f moll op.36 (1877) - optimistický charakter, zvláště ve 4.větě (variaci na píseň V poli bříza stála).

Č.5 e moll op.64 (1888) - slavné osudové téma prostupuje všemi větami.

Č.6 h moll Patetická op.74 (1893) - vrcholné dílo světové hudby vůbec, beznadějný smutek melancholie - 9 dní po premiéře Čajkovskij zemřel.

Programní symfonie Manfred (1885) - podle námětu G.G.Byrona.

Koncerty - z tří klavírních nejslavnější Koncert pro klavír č.1 b moll op.23 (1875).

Koncert pro housle D dur op.35 (1878) - jedna z nejhranějších skladeb tohoto žánru.

Variace na rokokové téma pro violoncello op.33.

Orchestrální předehry a fantazie - některé velmi populární, např. symfonické předehry - fantazie Bouře op.18 a Romeo a Julie.

Slavnostní předehra (1812) op.49 (zde navíc dechový soubor, výstřely děla, užití carské hymny a Marseillaisy).

Italské capriccio op.45

Symfonická báseň Francesca da Rimini op. 32 a další.

Komorní tvorba

3 smyčcové kvartety - zvláště č.1 D dur op.11 s populární 2.větou Andante cantabile a č.3 es moll op.30 (1876) věnovaný památce českého houslisty Ferdinanda Lauba).

2 klavírní sonáty a klavírní cykly, například populární Měsíce.

Opery - většina méně známých, ale k prvořadým ve světovém měřítku patří:

Eugen Oněgin (1878) - lyrické scény podle A.S.Puškina, skvělé invence, ruský národní charakter (velký monolog Taťány - dopisová scéna).

Piková dáma (1890) - hudební drama rovněž podle A.S.Puškina, vrcholné dílo ruské národní opery, pozoruhodná psychologická výstavba hlavního hrdiny Heřmana.

Z dalších: Mazepa, Čarodějka, Panna Orleánská, Jolanta atd.

Balety - světoznámá díla Labutí jezero (1876), Šípková Růženka (spící krasavice) (1889), Louskáček (1892, populární Květinový valčík).

Řada písní (přes 70 romansů), církevní skladby (např. Liturgie sv.Jana Zlatoústého).

IV. Nejpopulárnější ruský skladatel vůbec, stojící mezi Rubinstějnovým kosmopolitním směrem a Mocnou hrstkou. Představitel evropskoruské syntézy.

5.3.8.1.7 Alexandr Konstantinovič Glazunov (1865-1936)

Hlásil se k Mocné hrstce, ale nepatřil už k ní. Žák N.Rimského-Korsakova, ředitel petrohradské konzervatoře. Od r.1927 až do smrti ve Francii.Melodika ruského charakteru, technická virtuozita. Hlavně instrumentální tvorba (8 symfonií, symfonické básně, koncerty pro housle (známý), klavír a saxofon), komorní díla, zvláště 7 smyčcových kvartetů, populární balet Raymonda (1898), drobné skladby, např. populární koncertní valčíky.

5.3.8.2 Česká hudba 2.poloviny 19.století a počátky slovenské národní hudby

5.3.8.2.1 Zdeněk Fibich

* 21.12.1850 Všebořice (hájevna u Zruče nad Sázavou), +15.10.1900 Praha

I. Otec lesmistrem u knížat Auerspergů. Fibichova studia: gymnázium Vídeň, Praha, konzervatoř Lipsko, Paříž, Mannheim. Skladatel, soukromý učitel, kapelník Prozatímního divadla, dramaturg Národního divadla.

II. Navázal na německý romantismus (R.Schumann, R.Wagner) - romantická baladičnost, přírodní idyličnost.

Silný sklon k subjektivismu, později ale i k Smetanovu národnímu programu. Velké melodické bohatství, barvitá harmonie a instrumentace, menší tektonik než Smetana.

Všestranné vzdělání (literatura, dějiny, malířství, estetika, přírodní vědy) - přátelství s estetikem a hudebním historikem Otakarem Hostinským.

III. Melodramy - zásadní význam pro celou českou hudbu. Navázal na J.A.Bendu (viz 5.2.8.3). Vlastní přínos: vytvoření nové formy, kde zaznívá mluvené slovo a hudba současně (u Bendy se slovo a hudba až na výjimky střídají) - tím jednodušší hudební tok s využitím prvků symfonické básně a leitmotivů.

Nejznámější koncertní melodramy: Štědrý den (1875), Vodník (1883) - oba na slova K.J.Erbena, Pomsta květin (1877), Hakon (1888) a další, většinou s klavírním doprovodem, Erbenovy instrumentoval.

Hippodamie (1889-91) - velkolepá trilogie celovečerních scénických melodramů na slova Jaroslava Vrchlického: Námluvy Pelopovy, Smír Tantalův, Smrt Hippodamie. Největší Fibichovo dílo, ve svém žánru význam celosvětový. Jednoduchý hudební tok, wagnerovská leitmotivická práce. Značně náročné umělecky i provozně.

Opery - vedle melodramů rovněž značný význam. Zastánce wagnerovského principu. Na rozdíl od B.Smetany kromě domácích předloh náměty ze světové literatury.

Bukovín (1871) - romantická prvotina na libreto K.Sabiny.

Blaník (1877) - libreto E.Krásnohorská, smetanovské vlastenecké motivace.

Nevěsta messinská (1883) - tragická opera podle dramatu F.Schillera na libreto O.Hostinského, vynikající umělecky vyrovnané dílo, barvitě scéně, osobitá melodická invence (Smuteční pochod).

Bouře (1894) - podle stejnojmenné hry W.Shakespeara na libreto J.Vrchlického, zajímavé zvláště lyrické prvky hudební řeči.

Hedy (1896) - zpracování romantického námětu G.G.Byrona, libreto Anežky Schulzové, podobně jako u všech zbývajících.

Šárka (1897) - nejpobulárnější opera, zpracování staré české pověsti, úspěšné spojení wagnerovského principu se smetanovským výrazem.

Pád Arkuna (1898) - dvoudílný celek oper Helga a Dargun, wagnerovská koncepce, významná orchestrální složka (předehra, mezihry).

Orchestrální tvorba - menší význam, i když některá díla velmi pobulární.

Symfonie č.1 F dur op.17 (1883), č.2 Es dur op.38 (1892) a č.3 e moll op.53 (1898) - vlivy R.Schumanna.

Předehry: Noc na Karlštejně (1886, velmi pobulární), Komenský (1892, vybudována na původním Komenského chorálu).

Symfonické básně: Othello (1873), Zábój, Slavoj a Luděk (1873), Toman a lesní panna (1875), Bouře (1880), Vesna (1881, dodnes známá), V podvečer (1893, symfonická selanka, výňatek z ní rozšířen v různých úpravách s titulem Poem).

Komorní a vokální tvorba

2 smyčcové kvartety, řada písní, klavírní cykly (Z hor, Malířské studie, Nálady, dojmy a upomínky).

Jarní romance op.23 (1880) - zdařilá a dodnes pobulární kantáta na slova J.Vrchlického.

Mušské a ženské sbory, Mše F dur a další skladby.

IV. Vedle B.Smetany a A.Dvořáka nejvýznamnější představitel zakladatelské generace české národní hudby. První ryze romantický umělec v české hudbě. Stylově nedosáhl Smetanovy progresivity (vlivy Schumannovy generace). Vedle domácích mnohem více využívá cizích námětů. Zakladatelský význam v oblasti melodramu.

5.3.8.2.2 Další osobnosti tohoto období

Vilém Blodek (1834-1874) - velmi talentovaný skladatel, ale předčasně zemřel. Pobulární opera o jednom dějství V studni (vlivy Prodané nevěsty, premiéra roku 1867, ale osobité invence - známé intermezzo Východ měsíce). Koncert pro flétnu D dur a další skladby.

Karel Bendl (1838-1897) - skladatel mužských sborů (Svoji k svému), oper (Lejla, Starý ženich), kantát, písní aj. Dlouholetý sbormistr pražského Hlaholu.

Karel Šebor (1843-1903) - převážně operní skladatel, např. Templáři na Moravě (1865, neúspěšný konkurent Smetanovým Braniborům v Harrachově soutěži), Zmařená svatba (1879) ad.

Jindřich Káan z Albestu (1853-1926) - klavírní virtuoz, skladatel a pedagog (od roku 1906 ředitelem pražské konzervatoře).

Karel Kovařovic (1862-1920) - autor oper Psohlavci (1898, popularitou dosahovala Smetanových oper), Na Starém bělidle ad. Přední šéf opery Národního divadla.

Jindřich Jindřich (1876-1967) - chodský skladatel a sběratel lidových písní (osmidílný Chodský zpěvník).

5.3.8.2.3 Český hudební život a hudební věda

Velký rozvoj interpretačního umění vrcholící na přelomu století "zlatým věkem".

Pěvci:

Emma Destinová (1878-1930) - první světová sopranistka, slavná i v USA, umělecká partnerka Enrica Carusa.

Karel Burian (1870-1924) - hrdinný tenorista wagnerovského rozměru.

Otakar Mařák (1872-1939) - lyrický tenorista, klasický představitel smetanovských rolí.

Emil Burian (1876-1926) - přední barytonista, bratr Karla B., otec E.F.B.

Pěvecké sbory: velký vlastenecký význam pěveckých sborů (pražský a plzeňský Hlahol, brněnská Beseda, pardubický Pernštýn a Ludmila a další).

Národní divadlo - nejprve představení v Prozatímním divadle (1862), 16.5.1868 základní kámen k Národnímu divadlu (v ten den v Novoměstském divadle premiéra Smetanova Dalibora), 11.6.1881 - slavnostní otevření (Smetanova Libuše), 18.11.1883 - druhé otevření (po požáru r.1881).

Premiéry českých oper. Dirigentské osobnosti: Adolf Čech (premiéry Smetanových oper, slavný zájezd divadla do Vídně se Smetanovými operami r.1892), Karell Kovařovic (od r.1900, první slavná éra české opery).

Česká filharmonie - první koncert 4.1.1896 dirigoval A.Dvořák. Původně spolkový orchestr vzniklý po neúspěšné stávce orchestru Národního divadla, od r.1901 samostatný orchestr. Prvním dirigentem Ludvík Čelanský (v l.1901-19) a Vilém Zemánek

České kvarteto (1891-1933) - slavný komorní soubor světové úrovně, vznikl původně z posluchačů konzervatoře. Obsazení: 1.housle - Karel Hoffmann (1872-1936), 2.housle - Josef Suk (1874-1935), viola - Oskar Nedbal (1874-1930), později Jiří Herold (1875-1934), violoncello - Otto Berger (1873-97), později Hanuš Wihan (1855-1920), nakonec Ladislav Zelenka (1881-1957).

Houslisté světového jména: František Ondříček (1857-1922), Jan Kubelík (1880-1940), Jaroslav Kocián (1883-1950), klavírista Jan Heřman (1886-1946), varhaník Bedřich Antonín Wiedermann (1883-1951).

Hudební teoretikové: Otakar Hostinský (1847-1910, historie, estetika), Zdeněk Skuherský (1830-92, teorie), Karel Stecker (1861-1918, dějiny hudby, kontrapunkt) a další.

5.3.8.2.4 Slovensko

Hudební vývoj za Čechami opožděn. Vlivy romantismu, zvýšený zájem o slovenskou lidovou tvorbu. První osobnosti: Ján Levoslav Bella (1843-1936) - již prvky novoromantismu (vliv R.Schumanna a F.Liszta). Symfonická báseň Osud, opera Kovář Wieland (1926, první slovenská opera, libreto O.Schlemm podle R.Wagnera), dodnes známá slavnostní předehra Es dur.

Mikuláš Schneider-Trnavský (1881-1958) - písňová a sborová tvorba.

Mikuláš Moyzes (1872-1934) - orchestrální a komorní skladby, otec A.Moyzese.

Viliam Figuš-Bystrý (1875-1937) - písně, sbory, instrumentální tvorba, opera Detvan (1828) ad.

5.3.8.3 Další národní školy

5.3.8.3.1 Norsko

Johann Severin Svendsen (1840-1911)

Skladatel, houslový virtuóz a dirigent. Symfonie (2) a koncerty. Nejpopulárnější Romance pro housle G dur.

Edvard Hagerup Grieg (1843-1907)

Nejslavnější norský skladatel světového významu. Studia v Lipsku. Lyrik, mistr miniatur (písně, drobné klavírní skladby). Národní charakter melodiky, citlivá a nápaditá harmonie.

Nejvýznamnější díla: scénické hudby k dramatům Henrika Ibsena Peer Gynt (1876, vytvořeny 2 suity, např. části V jeskyni krále hor, Solvejšina píseň ad.). Bjonstjerna Bjornsona Sigur Jorsalfar (známý Holdovací pochod),

Klavírní Lyrické kusy (10 sešitů z let 1867-1901), houslové sonáty, violoncellová sonáta, Norské tance, Symfonické tance, Koncert pro klavír a moll op.16 (1868 - nejcennější dílo).

5.3.8.3.2 Polsko

Stanislaw Moniuszko (1819-1872)

Skutečný zakladatel polské národní hudby (Chopin většinu života v cizině). Autor národních oper Halka, Strašný dvůr a dalších děl.

Henryk Wieniawski (1835-1880)

Významný houslista a skladatel houslových skladeb. Koncerty (zvláště č.2 d moll op.22) a drobné skladby (fantazie, mazurky, romance ad.).

5.3.8.3.3 Maďarsko

Ferenc Erkel (1810-1893)

Zakladatelská osobnost (Liszt v Maďarsku trvale nežil). Zakladatel maďarské národní opery a hudební akademie. 8 oper (László Hunyadi, Bánk bán).

5.3.8.3.4 Německo druhé poloviny 19.století

5.3.8.3.4.1 Novoněmecká škola

Nejprogresivnější, rozvíjející směr lisztovsko-wagnerovský. Nejznámější osobnosti:

Peter Cornelius (1824-1875) - známá komická opera Lazebník bagdáský (1858), písňové cykly.

Hans von Bülow (1830-1894) - nebyl skladatelem, ale věhlasným světovým dirigentem, první umělecký šéf proslulých Berlínských filharmonií.

5.3.8.3.4.2 Lipská škola

Věrná tradici schumannovsko-mendelssohnovské. Hlavní osobnost Ferdinand Hiller (1811-1885) - autor zvláště klavírních a písňových skladeb.

5.3.8.3.4.3 Berlínská škola

Nejméně progresivní, hlavním představitelem slavný houslista Joseph Joachim (1831-1907).

Max Bruch (1838-1920) - bohatá invence. Koncert pro housle č.1 g moll op.26 (1868) - jeden z nejpoblárnějších ve svém žánru.

5.3.8.3.4.4 Další skladatelé

(většinou operní, jejich díla dodnes populární)

Hans Pfitzner (1869-1949) - opera Paüestrina (1917).

Engelbert Humperdinck (1854-1921) - opera Hánsel und Gretel (1893, v českém provedení Perníková chaloupka).

Karl Goldmark (1830-1915) - rakouský skladatel maďarského původu, opera Královna ze Sáby (1875, progresivní prvky v instrumentaci - impresionistický charakter).

5.3.9 Pozdní romantismus

5.3.9.1 Německo a Rakousko

Hugo Wolf (1860-1930)

Rakouský skladatel, jeden z největších zjevů písňové tvorby (vyšel z R.Schumanna, F.Liszta a R. Wagnera, ostře proti J.Brahmsovi (veřejně, v tisku).

Prokomponovanost, jednolitost hudební řeči.

Z díla:

Písně (cca 300, na slova E.Mórika, J.W.Goetha, Michelangella), známé písňové cykly Španělský zpěvník (1890), Italský zpěvník (1890-96).

Italská serenáda (pro smyčcový kvartet nebo smyčcový orchestr).

Max Reger (1873-1916)

I. Německý skladatel, varhaník a pedagog.

II. Inspirace v novoromantismu, ale od programní hudby příklon k absolutní, uplatňování forem klasicismu a baroka. Vlivy J.S.Bacha aj.Brahmse. Složitá polyfonie, bohatá chromatika.

III. Varhanní tvorba - nejvýznamnější (např. varhanní sonáty fis moll, d moll, Fantazie a fuga na téma Bach).

Orchestrální tvorba (např. variace na téma W.A.Mozarta, J.A.Hillera, suity, symfonické básně ad.).

Komorní tvorba (Smyčcové a klavírní kvartety a kvintety, 11 sólových houslových sonát).

Sborová tvorba - méně významné.

IV. Renaissance starých forem (passacaglia, fuga, variace ad.). Vliv na moderní hudbu (A.Berg, P.Hindemith).

Eugen d'Albert (1864-1932)

Německý skladatel a klavírista. V operní tvorbě přenesení italského verismu (viz odd.5.3.9.51) do powagnerovské německé opery (z 20 oper nejvýznamnější Nížina z r.1903).

5.3.9.2 Francie

Charles Camille Saint-Saëns /sen sáns/ (1835-1921)

Do určité míry eklektik (zpočátku vliv F.Liszta), ale hudba velmi hodnotná: uhlazenost, lahodná melodika, formální propracovanost.

Opery - z dvanácti dodnes stále populární Samson a Dalida (1877).

Symfonie - z pěti dnes často uváděná č.3 c moll Varhanní (se sólovými varhanami).

Symfonické básně - např. Tanec kostlivců (Dance macabre) op.40 (1875).

Koncerty - 5 klavírních, 3 houslové, 2 violoncellové (z nich známý č.1 a moll).

Komorní a vokální skladby a řada drobných skladeb, mimo jiné populární suita pro dva klavíry a malý orchestr Karneval zvířat (1886, velká zoologická fantazie, některé její části, např. Labuť, jeho nejpopulárnější skladby vůbec).

Eduard Lalo (1823-1892)

Francouz španělského původu (má vliv na jeho hudební řeč).

Z díla nejznámější Španělská symfonie pro housle (1875), Koncert pro violoncello, opera Le Roi d'Ys a další.

Léo Delibes /lib/ (1836-1891)

Autor komických oper Lakmé, Král to řekl ad. Mnohem větší úspěch však jeho balety Coppélia (1870, slavný valčík) a Sylvia - půvabná melodičnost, elegance.

Charles-Maria Widor (1844-1937)

Varhaník a skladatel (nástupce C.Francka). Nový žánr pro sólové varhany - tzv. varhanní symfonie (z 5.symfonie slavná Toccata).

Emanuel Chabrier /šabrie/ (1841-1894)

Předchůdce francouzské moderní hudby (vliv na C.Debussyho a M.Ravela). Originální styl, španělské intonace, zvukové výboje. Slavná orchestrální rapsódie España (1883).

Vincent d'Indy /dendy/ (1851-1931)

Autor 4 symfonií, např. č.1 na téma písně francouzských horalů pro klavír a orchestr, symfonických básní (Valdštejnská tragédie, z ní známá Valdštějnova smrt), variace Istar a dalších děl.

Ernest Chausson /šósén/ (1855-1899)

Autor symfonie, koncertů, komorních skladeb, známá skladba Poème pro housle.

Jules Émile Massenet /sne/ (1842-1912)

Nejúspěšnější reprezentant francouzské lyrické opery přelomu 19.a 20.století. Vlivy G.Meyerbeera a Ch.Gounoda. Melodičnost a elegance hudby, barevná instrumentace.

Nejznámější opery: Manon (1884), Werther (1892).

Gustave Charpentier /šarpantije/ (1860-1956)

Tvůrce známé opery Luisa (použito nápěvů mluvy).

Gabriel Fauré /foré/ (1845-1924)

Skladatel, varhaník a pedagog (žák C.Saint-Saëns). Protipól C.Francka. Hudební řeč romanticky zbarvená, jemná melodická invence, smysl pro citlivou barevnou výraznost a celkovou lyričnost hudebního projevu (byl mimo jiné učitelem M.Ravela).

Nejznámější díla: Sonáta pro housle A dur, suita z hudby k Maeterlinckově dramatu Pelléas a Mélisanda, Requiem (vynikající dílo citové hloubky) ad.

5.3.9.3 Rusko

Tvorba koncem 19.století již podstatně nerozšířila průměrný odkaz největších ruských romantiků.

Sergej Ivanovič Tanějev (1856-1915)

Záliba v absolutních hudebních formách a kontrapunktu. 4.symfonie, vokální a komorní skladby.

Anatolij Konstantinovič Ljadov (1855-1914)

Ovlivněn ruskými lidovými prvky, M.Glinkou a M.A.Balakirevem. Orientován spíše na programní hudbu - symfonické obrazy Baba Jaga, Začarované jezero, Kikimora (zde už určité vlivy impresionismu).

Sergej Vasiljevič Rachmaninov (1873-1943)

Skladatel a klavírní virtuóz. Působil v Moskvě a Drážďanech, po r.1917 v Paříži a od r.1935 v USA. Silně inspirován P.I.Čajkovským. Později typ spíše kosmopolitní.

Klavírní tvorba - 4 klavírní koncerty (nejlepší č.2 c moll op.18a č.3 d moll op.30). Rapsódie na Paganiniho téma pro klavír a orchestr op.43 (1934), etudy, preludia (nejslavnější cis moll).

Symfonická tvorba - 3 symfonie, symfonická báseň Ostrov mrtvých (1909).

Písňová a sborová tvorba - například Nešpory (Noční bdění) pro smíšený sbor.

Ruský hudební život

Centrem konzervatoře v Moskvě a Petrohradě. Operní scény (v Moskvě Bolšoj teatr) tamtéž.

Z dirigentů nejznámější Sergej Kusevickij (1874-1951, původně kontrabasista, autor Koncertu pro kontrabas, později slavný dirigent žijící od r.1920 v USA, šéf Bostonského symfonického orchestru).

Z pěvců legendární basbarytonista Fjodor Šaljapin (1873-1938, známý po celém světě, od r.1908 žil většinou v Paříži).

5.3.9.4 Skandinávie

Christian Sinding (1856-1941)

Norský skladatel. Symfonie (3) a koncerty málo známé. Řada komorních klavírních skladeb (Rašení jara - jedna z nejpopulárnějších na světě).

Jean Sibelius (1865-1957)

Hlavní reprezentant finské hudby. Uznáván dodnes na celém světě. U nás nedoceněn. Syntéza lidových a mytologických prvků a světového romantismu, později i vliv impresionismu. Nejvíce děl z přelomu století.

7 symfonií (nejčastěji hrané č.1 e moll op.39, č.2 D dur op.43 a č.5 Es dur op.82).

Koncert pro housle d moll op.47 (slavný).

Symfonické básně Finlandia op.26 (7) (1899, finské vlastenecké dílo), 4 legendy z cyklu Kalevala (nejznámější Labuť tuonelská op.22/3, Tapiola).

Scénické hudby Karelia (známý Valse triste), Pelléas a Mélisanda a Bouře, komorní a vokální díla.

5.3.9.5 Italská opera na přelomu století

Vychází z italské operní tradice, z novoromantismu (jisté vlivy wagnerovské), ale ovlivňována už také impresionismem. Hlavní zásady: bel canto, citlivá, barvitá efektní instrumentace, nové slohové prvky evropské hudby (celotónová stupnice, exotismy), orchestr rovnocenný s pěveckými party.

5.3.9.5.1 Verismus (italsky vero = pravda)

Snaha o uvedení syrové reality na operní scénu, paralela s naturalismem v literatuře. Působivé náměty ze současnosti, úsilí obnažit prvky náruživosti, volného života, anarchie, zločinnost apod. Zaměření na silný účinek (naléhavá jednoduchá melodika, živelná rytmika, efekt).

Určitým předstupněm (přípravou): Carmen G.Bizeta (viz odd.5.3.6.2.3).

Hlavní díla veristické opery:

Pietro Mascagni (1863-1945) - Sedlák kavalír (1890)

Ruggiero Leoncavallo (1858-1919) - Komediant (1892).

Dodnes trvalá díla světového repertoáru.

5.3.9.5.2 Giacomo Puccini (1858-1924)

Vedle G.Verdiho největší představitel italské národní opery. Mezi nimi však velké rozdíly:

Verdi = heroismus, etický patos, dramatismus.

Puccini = mistrovská zpracování malých příběhů ze života, nevšední divadelní účinnost.
Jeden z největších mistrů efektní barvitě instrumentace.

Dvanáct oper - všechny většinou světově známé:

Manon Lescaut (1893), Bohéma (1896), Tosca (1900), Madame Butterfly (1904), Děvče ze zlatého západu (1910), triptych jednoaktovek Plášť, Sestra Angelika, Gianni Schicchi /skiki/ (1918), Turandot (1924).

Svým uměním a osobností Puccini překonal verismus, jehož hudební řeč sdílel (často je nepřesně považován za jeho hlavního představitele).

5.3.10 Vývoj operety

5.3.10.1 Definice, geneze

Opereta - hudebně jevištní forma s mluvenými dialogy, se snadnou až líbivou melodikou a nekomplikovaným a srozumitelným dějem.

Vznik v 19.století z francouzské komické opery. Předchůdci: ve Francii vaudevill, v Anglii ballad opera, v Německu singspiel (viz.5.2.3.1). Největší zásluhu na vzniku J.Offenbach (viz odd.5.3.6.2.2).

Vedle francouzské operaty největší význam opereta vídeňská, zvláště zásluhou rodiny Straussů, zároveň přinesla typickou taneční formu - valčík.

5.3.10.2 Johann Strauss syn (1825-1899)

Vrcholný představitel vídeňské operety a valčíku. Světová kariéra a sláva. Dodnes považován za nejlepšího skladatele tzv. velkého populáru.

Operety - např. Netopýr (1874), Cikánský baron (1885).

Valčíky (přes 100) - např. Na krásném modrém Dunaji (1867), Povídky z Vídeňského lesa (1868), Víno, ženy a zpěv (1869), Císařský valčík (1889).

Velké množství drobných populárních skladeb (Anenská polka, Trič-trač polka ad.).

5.3.10.3 Další významní představitelé

Vídeň:

Franz von Suppé (1819-1895) - Básník a sedlák, Lehká kavalérie ad.

Karl Millócker (1842-1899) - Žebravý student

Franz Lehár (1870-1948) - Veselá vdova, Země úsměvů, Paganini ad.

Emerich Kálmán (1882-1953) (Maďar) - Čardášová princezna, Hraběnka Marica ad.

Čechy:

Oskar Nedbal (1874-1930) Polská krev (1913), Cudná Barbora, Vinobraní.

Proslaven však rovněž svými balety: Z pohádky do pohádky (1908), Pohádka o Honzovi (1902), Princezna Hyacinta (1911) ad.

Rudolf Friml (1879-1972) - od r. 1906 v USA. Rose Marie, Král tuláků ad.